

BIJEENKOMST. — 20ste VERGADERING. — 15 APRIL 1918.

Lezing Presentielijst. — Mededeeling van ingekomen stukken.

## BIJEENKOMST

VAN

MAANDAG 15 APRIL 1918.

(Bijeenroepingsuur 11 voormiddag.)

**Voorzitter: de heer van Voorst tot Voorst.**

De Voorzitter: Aangezien het door de Grondwet gevoerde aantal leden op dit oogenblik (11.50) nog niet tegenwoordig is, open ik deze bijeenkomst.

Ik verzoek, overeenkomstig art. 12 van het Reglement van Orde, den heer griffier de namen van de afwezige leden voor te lezen.

Uit de voorlezing der lijst blijkt, dat afwezig zijn de heeren: van Lanschot, Diepen, van der Does de Willebois, Verheijen, Bressers, Smits, van Lamsweerde, 't Hooft, de Gijselaar, van Wichem, de Waal Malefijt, van Swaay, Kuyper, Laan, Vliegen, Kappeyne van de Coppello, van Nierop, Fokker, Lucasse, Bosch van Oud-Amelisweerd, Franssen, Stork, Dojes, van der Feltz, van der Maesen de Sombreff, Haffmans.

Aanwezig zijn de heeren: van Basten Batenburg, Colijn, Reekers, van Wassenauer van Catwijk, Bavinck, van Voorst tot Voorst, Gilissen, van den Berg, van der Hoeven, Staal, de Boer, Cremer, Kraus, van Houten, d'Aumale van Hardenbroek, van Kol, Polak, Bergsma, Binnerts, de Vos van Steenwijk, Westerdijk, Geertsema, van Holthe tot Echten en Michiels van Kessenich.

De Voorzitter: Volgens art. 12 van het Reglement van Orde heeft de Voorzitter het recht, in een bijeenkomst mededeeling te doen van ingekomen stukken en voorstellen.

Dienovereenkomstig deel ik mede, dat zijn ingekomen:

1°. berichten van de volgende leden, die verhinderd zijn de vergadering bij te wonen: van den heer Verheijen, ook morgen; van den heer Fokker, van den heer 't Hooft, ook morgen, allen wegens ambtsbezigheden; van den heer van der Maesen de Sombreff, wegens dringende ambtsbezigheden; van den heer Haffmans en van den heer Kappeyne van de Coppello, waarschijnlijk ook morgen, wegens dringende ambtsbezigheden; en van den heer Franssen, deze week;

2°. een verzoekschrift van J. Th. van Lent, voorzitter der St. Lebuinus-Vereeniging, c.s., betreffende het voorstel van wet van den heer de Savornin Lohman c.s.

Vermits ik hoop heb, dat indien wij om twee uur hedenmiddag andermaal samenkomen, het vereischte aantal leden tegenwoordig zal zijn, wordt door mij thans een nieuwe vergadering bijengeroepen tegen dat uur.

De bijeenkomst wordt gesloten.

20<sup>ste</sup> VERGADERING.

VERGADERING VAN MAANDAG 15 APRIL 1918.

(Bijeenroepingsuur 2 namiddag.)

Besluiten genomen omtrent in de bijeenkomst ingekomen stukken. — Ingekomen: 1°. berichten van leden; 2°. ontwerpen van wet. — Mededeeling van de benoeming van Commissies van Rapporteurs over wetsontwerpen. — Verslag uitgebracht over verzoekschriften. — Behandeling van de ontwerpen van wet tot vaststelling der Staatsbegroting voor het dienstjaar 1918. — Aanneming van hoofdstuk V en van het wetsontwerp tot wijziging en verhooging van hoofdstuk V voor 1918.

**Voorzitter: de heer van Voorst tot Voorst.**

Tegenwoordig, met den Voorzitter, 35 leden, te weten de heeren:

van Kol, Staal, Westerdijk, Cremer, Reekers, Bavinck, van Basten Batenburg, van Holthe tot Echten, Binnerts, de Boer, van der Hoeven, Geertsema, d'Aumale van Hardenbroek, de Vos van Steenwijk, Michiels van Kessenich, van Houten, Kraus, van den Berg, Polak, van Wassenauer van Catwijk, Gilissen, Bergsma, Colijn, van der Does de Willebois, Stork, Smits, van Swaay, van Lamsweerde, van der Feltz, de Waal Malefijt, van Nierop, Vliegen, Lucasse, van Wichem,

en de heeren Ministers van Justitie en van Binnenlandsche Zaken.

De notulen van het verhandelde in de vorige vergadering worden gelezen en goedgekeurd.

De Voorzitter: Ik stel voor, de hedenmorgen ingebrachte berichten van afwezigheid voor kennisgeving aan te nemen en de hedenmorgen ingebrachte verzoekschriften te verzenden naar de Commissie voor de Verzoekschriften.

Daartoe wordt besloten.

De Voorzitter: Ik deel mede:

A. dat alsnog zijn ingekomen:

1°. berichten van leden, die verhinderd zijn de vergadering bij te wonen: van den heer Bressers en van den heer de Gijselaar, wegens ambtsbezigheden.

Deze berichten worden voor kennisgeving aangenomen;

2°. de volgende door de Tweede Kamer aangenomen ontwerpen van wet:

(Voorzitter e. a.)

Bevordering van den aanleg en het in exploitatie brengen en regeling van de exploitatie van spoorweglijnen van Goes over 's Heer-Arendskerke, Borselen en Hoedekenskerke naar Goes, van Goes over 's Heer-Arendskerke naar het Wolphaartsdijksche veer en van Goes naar Wemeldinge (236);

Goedkeuring van den onderhandschen verkoop aan de gemeente 's Gravenhage van twee vakken berm en sloot langs den Rijswijkschen weg (309).

Deze wetsontwerpen zullen worden gezonden aan de afdeelingen;

B. dat door de afdeelingen benoemd zijn tot rapporteurs: over de wetsontwerpen 269, 286, 243, 215 en 307 de heeren van Basten Batenburg, van der Hoeven, Dojes, Binnerts en van Holthe tot Echten, en

over de wetsontwerpen 221, 283, 284, 295 en 63 de heeren de Boer, Bressers, van den Berg, Kraus en Staal.

De heer Binnerts, lid van de Commissie voor de Verzoekschriften, brengt het navolgend verslag uit:

In handen van uw Commissie zijn gesteld de volgende verzoekschriften:

I. een, van het Verbond van Nederlandsche Kunstenaars-vereeningen te Amsterdam, houdende protest tegen de voorgestelde kunstvoorwerpenbelasting;

II. een, van de Nederlandsche Vereeniging van Exporteurs van fijne zaden, gevestigd te 's Gravenhage houdende verzoek om te bevorderen, dat aan de belangen van de leden van de adresseerde vereeniging, geschaad door de inbezitting van diverse zaden, zoemede door de vaststelling van maximum prijzen, door den Minister van Landbouw, Nijverheid en Handel zal worden te gemoet gekomen;

III. een, van het Utrechtsche Genootschap voor Landbouw en Kruidkunde te Utrecht, houdende adhaesie aan het adres van het Nederlandsche Landbouw Comité in zake het ontwerp grondbelasting. (Dit laatste adres is bij de Eerste Kamer nog niet ontvangen.)

De Commissie stelt voor, deze verzoekschriften te deponeren ter griffie ter kennisname van de leden.

De Kamer vereenigt zich met de voorgestelde conclusie.

Aan de orde is de behandeling van:

I. de ontwerpen van wet tot vaststelling van de Staatsbegroting voor het dienstjaar 1918 (2).

Behandeling van het ontwerp tot vaststelling van hoofdstuk V (Departement van Binnenlandsche Zaken).

De beraadslaging wordt geopend.

De heer Geertsema: Mijnheer de Voorzitter! Op de vraag, in het Voorloopig Verslag, gedaan omtrent het doctoraat in de landbouwwetenschap heeft de Minister geantwoord, dat hij zijn standpunt te dien opzichte niet wenschte te bepalen zonder nader overleg met zijn ambtgenoot voor Landbouw, en dat hij met dat overleg reeds bezig was.

Nu wordt door den Minister, blijkens zijne mededeelingen in de Tweede Kamer van 23 Januari l.l., een ontwerp voorbereid tot wijziging der H. O.-wet en de wensch mag dus wel worden uitgesproken, dat het overleg met Landbouw spoedig tot een resultaat mag leiden. In dien stand der zaak kan het niet ondienstig worden geacht over dit onderwerp nog een woord te zeggen.

De Minister heeft in de Tweede Kamer en ook in deze Kamer bij de behandeling der Hooger landbouwwonderwijs-wet en bij de begroting de quaestie duidelijk uiteengezet,

(Geertsema.)

ook bezwaren geopperd en daarbij zeer welwillende woorden gesproken over de bemoeiingen der Vereeniging voor Hooger Landbouwwonderwijs, die hij ook wel wilde steunen in haar werk.

Het doel dier vereeniging reikt echter wel verder dan daarbij werd uiteengezet.

De vereeniging, opgericht in 1906, had en heeft een dubbel doel.

In de eerste plaats om met medewerking van een aantal hoogleraren en van vele uitstekende mannen in ons land een tamelijk uitgebreid stelsel van University Extension voor onzen goed ontwikkelden landbouwstand in te richten. Dit doel is bereikt; er waren onder onze landbouwers velen genoeg ontwikkeld om die lessen te volgen, die, wat men daarvan ook moge zeggen, in streng wetenschappelijken, universitair vorm werden gehouden. Er is gezegd, aldus deelt het bestuur mede in het verslag over het jaar 1916—1917, „dat degenen, die uitgenoodigd worden om voor onze vereeniging cursussen te geven, verzocht worden er vooral om te denken, dat men niet staat tegenover personen, zoodanig op de hoogte van de wetenschap, dat men ze mag aanzien voor studenten aan eene hoogeschool. Wij voor ons zijn ons niet bewust, ooit aan een spreker een dergelijk verzoek te hebben gedaan; integendeel, meer dan eens is aan de sprekers bij het doen der uitnoodiging als onze bedoeling te kennen gegeven, dat de voordrachten zullen staan op het peil der universiteit”.

Ik heb zelf verschillende colleges bijgewoond en ik heb nimmer een andere ervaring daaromtrent opgedaan.

Er waren in het afgelopen jaar 77 toehoorders ingeschreven, iets minder dan vorige jaren, een gevolg van de mobilisatie.

Daarom meent dan ook de vereeniging — meenen ook curatoren en de senaat der universiteit, die zich in dezen ook tot den Minister hebben gewend — dat met de ervaring gedurende nu bijna 12 jaar opgedaan, het bewijs is geleverd — en dat is en was het tweede doel der vereeniging — dat hogere landbouwwonderwijs als onderdeel van het universitair onderwijs een zeer goede kans van slagen heeft.

Geenszins is het daarbij te doen om een doublure van het onderwijs te Wageningen te maken; dat te bevorderen wil de Minister niet en daarbij zijn wij het geheel met hem eens.

Wat zal het onderwijs te Wageningen zijn?

De vereeniging zegt in haar jaarverslag:

„Aan de vakhoogeschool te Wageningen zal het onderwijs zich in talrijke onderdeelen vertakken en de studie der grondwetenschappen zal van den aanvang af gericht zijn op het vak.”

De Minister van Landbouw sprak in de Tweede Kamer in de vergadering van 18 October 1917 als volgt:

„Wat zullen wij nu zien dat gaat gebeuren? Naar mijn meening dit. De landbouwhoogeschool, eenmaal gevestigd te Wageningen, wordt hoe langer hoe meer een hoogeschool voor den kolonialen landbouw en een opleidingsschool voor ambtenaren in Nederland, en ik onderschrijf te dien opzichte gaarne wat de geachte afgevaardigde uit Zuidhorn zeide. Het zal, en ik voeg er bij: voor den Nederlandschen landbouw, vakonderwijs zijn met een wetenschappelijken ondergrond, meer niet.”

Daarentegen bedoelt de vereeniging: de beoefening der grondwetenschappen in universitair zin op zuiver wetenschappelijke basis niet aanstonds gericht op het vak, maar door speciale vakstudie gevolgd; een algemeene zelfstandige ontwikkeling der studenten in die wetenschappen en dus een geheel andere richting van het onderwijs dan dit aan de vakhoogeschool kan en mag zijn.

De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft het uitstekend gezegd in diezelfde vergadering:

„Ik beschouw deze zaak zoo. De universitaire studie heeft een dubbel doel: de studie van de zuivere wetenschap

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(Geertsema.)

onafhankelijk van de directe voordeelen voor de practijk en de behandeling van wetenschappelijke vraagstukken juist met het oog op de practijk. Nu staat bij het hooger landbouwonderwijs, hoe wetenschappelijk men de zaak ook behandelt, het practisch doel op den voorgrond. In hoeverre daarnaast nog plaats is voor zuivere wetenschap durf ik althans op dit oogenblik niet beslissen. Is dit wel het geval — en ik vermoed dat het wel het geval is — dan zou er aanleiding zijn om naast het hooger landbouwonderwijs ook nog de vorming van een zesde faculteit en het instellen van een doctoraat te bevorderen, zooals, om een voorbeeld te noemen, niettegenstaande er aan de Technische Hoogeschool wiskunde wordt gedoceerd, er toch altijd nog plaats is voor zuivere wiskunde aan de faculteit der wis- en natuurkunde aan de universiteiten. Doch dit is een zaak die zeer nauwkeurig zou moeten worden onderzocht en voorbereid."

Nu spreekt het vanzelf, dat om dat onderwijs in te richten en te ontwikkelen, het noodig is, zooals bij alle universitair onderwijs, daarvoor een basis te hebben en die is alleen te verkrijgen door het instellen van een doctoraat in de landbouwkunde. Maar, zegt de Minister verder in zijn rede, dat kost veel geld en ik dien met de financiën te rade te gaan. Zeker een volkomen juist standpunt, vooral in dezen tijd.

Wij meenen echter, dat het juist niet veel geld zal kosten, de proef te nemen. Wij vragen geen faculteit van landbouwkunde.

Het doctoraat kan zijn bij de wis- en natuurkundige faculteit en met de medewerking onzer betrokken hoogleeraren, die zich daartoe bereid hebben verklaard, zal voorloopig met één hoogleeraar in de landbouwkunde kunnen worden volstaan en misschien dan later met een tweeden hoogleeraar.

Wij zijn overtuigd, dat met geringe kosten in samenwerking met het bestaande het doel zal kunnen worden bereikt. Natuurlijk zal de geheele inrichting nader moeten worden overlegd en aan het welmeen en de goedkeuring van den Minister worden onderworpen.

De vereeniging bestaat bijna 12 jaar en toen zij in den beginne met haar wenschen kwam omtrent de inrichting van het hooger landbouwonderwijs werd haar gezegd: gij moet wachten totdat de quaestie van het hooger landbouwonderwijs te Wageningen is beslist. Daarbij moest men zich neerleggen.

Nu echter is de hoogeschool te Wageningen opgericht. Zij is geopend en de Minister van Landbouw zal, hopen en vertrouwen we, zijn best doen die tot hooger en bloei te brengen.

Waarop moet nu verder gewacht worden?

Art. 4 der wet tot regeling van het hooger landbouwonderwijs: „Behalve waar zulks noodig wordt geacht aan rijksuniversiteiten wordt van rijkswege landbouwonderwijs gegeven aan eene landbouwhoogeschool", is toch met een bepaalde bedoeling in die wet geplaatst.

Ik heb altijd begrepen, dat dit artikel is geweest de voorwaarde waaronder onze nog steeds zeer betreunde Bos, een van de vooraanstaande stichters der vereeniging, met den tegenwoordigen Commissaris der Koningin in Groningen, wiens plaats ik hier thans inneem, met vele anderen, hun warme medewerking tot de plannen van den heer van Hoek tot het thans aangenomen wetsontwerp hebben toegezegd, zooals dan ook in ruime mate is geschied.

Kan nu gezegd worden: dat mag niet gebeuren, omdat men Wageningen concurrentie zoude kunnen aandoen?

Voor zoover wij kunnen zien is concurrentie uitgesloten, omdat, zooals de vereeniging het in haar jaarverslag zoo goed zegt: „De studie zal niet minderwaardig zijn van die aan de landbouwhoogeschool, maar eenvoudig anders krachtens het verschil in karakter van beide instellingen."

Het argument is echter op zich zelf heel zwak, want indien er dan eens wel concurrentie was, zou dat dan anders dan ten goede kunnen werken?

Het zal echter naast de thans prachtig geoutilleerde hoogeschool te Wageningen en zooals die worden zal, een zeer bescheiden begin zijn om te trachten door geleidelijke ont-

(Geertsema e. a.)

wikkeling het plantje tot wasdom te brengen, om te trachten aan eene meer en meer gevoelde behoefte te voldoen, zoodat het voor onzen landbouw van beteekenis kan worden.

Dit klemmt wel zeer in den tijd dien wij beleven, nu wij dagelijks zien en aan den lijve ondervinden, welk een groot belang de productiviteit van onzen bodem voor ons land is.

Wij vinden ten onzent de hoogleeraren bereid tot het beoogde doel mede te werken; onze kostbare laboratoria — ook de proefstations — kunnen daaraan dienstbaar gemaakt worden. De beste kenner van het landbouwonderwijs, hier en in den vreemde, onze directeur-generaal van den landbouw, zegt in zijn laatste brochure, welke den heeren zeker wel bekend is, bij het bespreken der tweede inrichting voor hooger landbouwonderwijs in ons land: „Bestaat er in dezen beperkten omvang een taak voor zoodanige inrichting? Ik meen ja!"

Ik meen dan ook met goed vertrouwen het verzoek tot den Minister te mogen richten om bij het overleg, dat thans gehouden wordt, dat alles nog eens ernstig te overwegen, en ik hoop, dat hij dan in het wetsontwerp tot wijziging van de Hooger-onderwijswet, waarbij verschillende doctoraten in die wet zullen worden gebracht, ook zal opnemen een doctoraat in de landbouwkunde.

Ik wensch volstrekt niet een antwoord van den Minister uit te lokken; na zijn antwoord in de Memorie van Antwoord begrijp ik, dat hij daartegen bezwaar zal hebben.

Ik verzoek Zijn Excellentie slechts ernstige overweging.

Ik behoef hem, die in zijn leven zooveel voor onderwijs, ook voor den landbouw, heeft gedaan, waarlijk niet te herinneren aan de woorden van Jules Simon, die de heer van Hoek koos tot het motto zijner brochure van 1906 over het hooger landbouwonderwijs: „Le peuple qui a les meilleurs écoles est le premier peuple; s'il ne l'est pas aujourd'hui, il le sera demain."

Wij, in Groningen, zullen ons oprecht verheugen, wanneer wij ook deze zaak zullen kunnen voegen bij het vele in het belang van het universitair onderwijs gedaan, waarvoor wij den Minister hebben te danken.

De heer Bavinck: Mijnheer de Voorzitter! Ofschoon in het Voorloopig Verslag op hoofdstuk V der Staatsbegroting, door deze Kamer uitgebracht, er geen melding van is gemaakt, reem ik toch de vrijheid om met een enkel woord ter sprake te brengen enkele punten, die in verband staan met het onderwijs.

In de eerste plaats vestig ik de aandacht op het opmerkelijk verschijnsel, dat de hogere burgerschool in de laatste jaren in de kringen van rechts een zeer groote uitbreiding heeft ontvangen. Deze uitbreiding bestaat niet alleen daarin, dat er reeds op verscheidene plaatsen een hogere burgerschool van bijzonderen aard is opgericht, maar doet zich ook daarin voor, dat op menige plaats tegenwoordig plannen beraamd worden om tot stichting van zulk een bijzondere hogere burgerschool te komen.

Deze uitbreiding van het middelbaar onderwijs in de kringen van rechts is een krachtig bewijs, dat ook op dit gebied het neutraal onderwijs niet in den smaak valt van een groot deel van ons Nederlandsche volk.

Ik ontleen daaraan de vrijmoedigheid om den Minister de belangen van die bijzondere hogere burgerscholen dringend aan te bevelen. Tot zekere hoogte is dit echter onnoodig, want Zijn Excellentie heeft vooral in het laatste jaar getoond, dat hij ook voor de belangen van de bijzondere hogere burgerscholen waakt, en dat hij ook een hooger subsidie aan die bijzondere hogere burgerscholen wenschte uit te keeren.

Het wetsontwerp n°. 215, dat eerlang ook in deze Kamer in behandeling komt, strekt daarvoor ten bewijze. Laat mij, ofschoon dit wetsontwerp nog niet aan de orde is, toch hierbij mogen opmerken, dat het mij ten hoogste verblijdt, dat volgens dit wetsontwerp aan de bijzondere hogere burgerschool meer subsidie zal worden toegekend, en dat ook de Regeering zich bereid heeft verklaard om het eerste amendement van den heer van der Molen c. s. over te nemen. Wel doet het mij leed, dat het tweede en het derde amendement, die daar-

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(Bavinck e. a.)

mede samenhangen, door de Tweede Kamer verworpen zijn, maar ik zie toch in dat alles een bewijs, dat bij den Minister van Binnenlandsche Zaken ook de bijzondere hoogere burgerschool belangstelling en behartiging van haar belangen vindt.

Voorts een enkel woord over de reorganisatie van het gymnasium.

Ook daarvan is in het Voorloopig Verslag door een onwillekeurig verzuim geen melding gemaakt.

Toch acht ik het wenschelijk, dat ook uit deze Kamer zich een stem verheft, die aandringt op de reorganisatie van het gymasiaal onderwijs. Die reorganisatie was reeds langen tijd noodig, want het leerplan, dat dagteekent van 1887, is in elk opzicht verouderd. Reorganisatie is noodig ten opzichte van dat leerplan, reorganisatie is noodig om meer vrijheid te schenken ook aan het openbaar gymnasium bij de verdeling van de uren in de verschillende vakken over de klassen. Reorganisatie is ook noodig en wordt hoe langer hoe meer noodig met het oog daarop, dat de natuurwetenschappelijke vakken op het gymnasium voor de B-afdeeling, maar ook voor de A-afdeeling beter beoefening moeten vinden dan tot dusverre. Ook ten dezen opzichte verheug ik mij er over, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken in de eerste plaats in de Memorie van Antwoord op het Voorloopig Verslag der Tweede Kamer gezegd heeft, dat stappen tot reorganisatie van de B-afdeeling reeds waren genomen, en later ook in de Tweede Kamer heeft verklaard, dat zijns inziens eveneens een reorganisatie van de A-afdeeling noodig was. Ik verblijd mij daarover ten zeerste en kan bij dit punt volstaan met de opmerking, dat ik hoop, dat het den Minister gezeven moge worden deze zaak met spoed te behartigen, want de zaak van de reorganisatie van het gymnasium is inderdaad na aanneming van het voorstel-Limburg urgent geworden. Indien die reorganisatie niet spoedig komt, dan laat het zich toch voorzien, dat de B-afdeeling langzamerhand verlopen zal en verschillende jongelieden, die overigens wel voor de klassieke opleiding gevoelen, voordeels- en tijds halve het gymnasium niet zullen bezoeken, maar naar de hogere burgerschool zullen gaan.

In de derde plaats een enkel woord over het departement van onderwijs. De Minister van Binnenlandsche Zaken scheen daarvoor eerst niet veel te gevoelen, maar in de Tweede Kamer heeft Zijn Excellentie later verklaard, dat zijns inziens in de tegenwoordige omstandigheden en met het oog op de noodzakelijkheid van de volkswontwikkeling een minister van onderwijs in de toekomst wel noodzakelijk zal zijn. Ik heb met dankbaarheid daarvan kennis genomen, want inderdaad, als men inzielt het groote belang van de volkswontwikkeling of, laat ik liever zeggen, van de volksofvoeding in de toekomst, dan zal daarvoor een man noodig wezen, die zijn gansche kracht en geheel zijn tijd aan die reorganisatie, aan die reformatie van het onderwijs in ons vaderland wijdt. Ik voeg daaraan nog toe, dat tot mijn blijdschap de Minister van Binnenlandsche Zaken daarbij heeft uitgesproken, dat zijns inziens de instelling van een departement van onderwijs niet in strijd is met den wensch, van andere zijde te kennen gegeven, om daarmede te verbinden een commissie van advies, zooals de bevredigingscommissie dat voorstelde, of een studieraad, zooals dat lag in den geest van den heer de Savornin Lohman. Beide denkbeelden strijden niet met elkaar. Immers, een ministerie van onderwijs, ook als het afzonderlijk ingericht wordt, kan wel degelijk groot profijt trekken van de adviezen van zulk een commissie of van zulk een soort studieraad. Beide staan niet tegenover elkander, maar vullen elkander op uitnemende wijze aan.

Ten slotte nog deze opmerking. Daarbij heeft de Minister tevens gezegd — en ook daarin ben ik met hem volkomen eenstemmig — dat zulk een commissie van advies of zulk een studieraad moet zijn een zuivere raad van advies en dat de verantwoordelijkheid en de actie in de onderwijsaangelegenheden moeten uitgaan van en moeten blijven berusten bij het departement, dat eventueel zal worden opgericht.

De heer Bergsma: Mijnheer de Voorzitter! Niet zonder verbazing zullen zeker velen met mij hebben vernomen, dat

(Bergsma.)

de Regeering niet kan toegeven, dat de bezoldiging der burgemeesters in het algemeen gesproken bepaald onvoldoende zou zijn. Nu komt de Minister met een argument, dat toch wel een beetje uit de oude doos is, het argument namelijk, dat er aanbod genoeg is. Ik betwijfel dat in het algemeen wel. Maar aangenomen, dat zich inderdaad in het algemeen genoeg geschikte krachten aanmelden, mag dit dan een reden zijn om die geschikte krachten onvoldoende te bezoldigen?

De Minister verzoekt ons in het oog te houden, dat bij gebleken verdienste, in de niet geringe kans op benoeming in een beter bezoldigden en een meer dankbaren werkring op een andere standplaats een heilzame bemoeiding ligt.

Nu ligt de beoordeeling van de verdienstelijkheid van een burgemeester in handen van menschen, die de verdienstelijkheid wel eens wat veel toetsen aan eigen economische en politieke principes. En een hooger bezoldigde burgemeesterspost is in 9 van de 10 gevallen niet een meer dankbare, maar een nog veel ondankbaardere dan dien men verlaat.

In den tegenwoordigen tijd moet men al zien naar een Minister van Landbouw of den directeur van een distributiekantoor om een ambt te vinden, dat nog ondankbaarder is dan dat van burgemeester.

Maar ook in normale omstandigheden is meer en meer aan het burgemeesterschap alles ontvallen wat het ambt aange naam en begeerlijk maakte.

Mijn grieven in deze betreffen wel in hoofdzaak de kleine en kleinste gemeenten. Er zijn tal van miniatur-gemeenten, zelfs verscheidene van beneden 300 zielen. Dikwijls is een zoodanige gemeente, wat het burgemeesterschap betreft, niet gecombineerd met andere gemeenten; soms is de burgemeester tevens secretaris of de secretaris is tevens ontvanger, maar het komt ook voor, dat de ambten zelfs in die kleine gemeenten gescheiden zijn. Bijstand van een secretarie-ambtenaar heeft men in dergelijke gemeenten in de overgrote meerderheid der gevallen absoluut niet. Ik zal niet beweren, dat in een dergelijke gemeente veel voorvalt, ofschoon dat vooral tegenwoordig zeer zeker niet meevalt. Maar of men één persoon in de registers voor den militairen dienst inschrijft of 500, de man die dat doet moet evengoed op de hoogte zijn van de militaire wetten en de talrijke maatregelen die ter uitvoering daarvan het licht hebben gezien. En of men één huwelijk inschrijft of 100, hij moet evengoed het Burgerlijk Wetboek kennen.

Verlof heeft een dergelijk man nooit. Ziek mag en kan hij niet zijn, want zij het misschien weinig, iederen dag is er iets te doen. Iederen dag is zijn aanwezigheid wettelijk noodzakelijk en iederen dag moet hij kennis nemen van hetgeen den Haag of de provinciale hoofdstad op zijn gebied hebben beslist of verordeneerd. Zijn bezoldiging beweegt zich tusschen f 300 en f 600. Het is ongelooflijk dat voor die som een geschikt man voor dit ambt te vinden is en is dat niettemin waar, dan is het toch een schande, dat zulk een geschikt man met zulk een loon betaald wordt. Hij moet natuurlijk, juist omdat hij op zich zelf is aangewezen, een vat vol kennis zijn. Hij kent alle mogelijke en vele onmogelijke gevallen der Militiewet, geen buitenissigheid, die zich op huwelijksgebied kan voordoen, mag hem vreemd zijn, hij heeft zijn periodieke werkzaamheden in zijn hoofd, hij beheerscht het Wetboek van Strafrecht en dat van Strafvordering, want hij is chef van politie en hulpefficier van justitie. Hij kent de Onderwijs wetten op zijn duimpje en de school in zijn dorp staat onder zijn toezicht. Helpas, die school, hoe klein ook — laat het er een zijn met één lokaal en tien leerlingen — heeft een hoofd voor wien de wet een minimum salaris heeft bepaald, een minimum, dat zijn salaris ver te boven gaat. En dat voor een man die „geschikt” is voor zijn taak! Die dus boven dat hoofd der school kan staan, boven zijn veldwachter, wiens salaris ook al grooter is dan het zijne! Iemand, die het geheele veld der gemeenteadministratie overziet en de geheimen van allerlei bepalingen en voorschriften op het gebied van den burgerlijken stand, van de militie, de jacht en visscherij, van de niet zoo heel klare Drankwet en minstens honderd andere onderwerpen beter kent dan al mijn geachte collega's burgemeesters in deze Kamer en ik bij elkander. Voor zoover zij

20ste VERGADERING. — 15 APRIL 1918.

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(Bergsma.)

die ooit hebben geweten, hebben zij ze, evenals ik, reeds lang weer mogen vergeten. Een man bovendien met een ijzeren gezordheid, die hij noodzakelijk genieten moet als zijnde zonder hulp, een man, wiens taak daarenboven nog dit onaangename heeft, dat hij in zijn werkkring op zijn dorp gevangen zit. Een minimum salaris is voor dergelijke ambtenaren toch werkelijk noodig.

Wat de minder kleine gemeenten betreft, worde toch bedacht hoe oneindig veel voor den bloei der gemeente in heden en toekomst afhangt van het juiste inzicht, de toewijding, den tact, den ijver en het karakter van den burgemeester, van hoeveel belang het voor een gemeente is, dat haar burgemeester niet steeds op den wipstoel zit om elders een beter bezoldigden en minder onaangename werkkring te vinden, maar dat hij zich ten volle met hart en ziel wijdt aan zijn werk en daarin zijn levensdoel vindt.

Mijnheer de Voorzitter! Wat de gemeentepolitie betreft, acht de Minister een toezicht als in het Voorloopig Verslag bedoeld, kwalijk te rijmen met de gemeente-autonomie.

Dit komt mij, het zij in alle bescheidenheid gezegd, niet geheel juist voor. De Gemeentewet houdt zekere regelingen in ten opzichte van de gemeentepolitie; zij bepaalt ook, dat de gemeentepolitie is dienstbaar aan het rijksgezag en draagt eveneens de handhaving der openbare orde, zeker toch een rijksbelang, aan de burgemeesters op. Ligt het dan niet op den weg der Regeering om na te gaan, of de gemeentepolitie voldoende sterk en georganiseerd is om haar taak naar eisch te vervullen? Ik zal niet in den breede op deze zaak ingaan, maar ik wil als mijn vaste overtuiging uitspreken, dat er tal van gemeenten zijn, waar het getal, het gehalte en de leiding zijn beneden alle critiek en waar de politie totaal onbekwaam is voor haar taak. Ik acht dit mede een van de oorzaken, waardoor allerlei regeeringsmaatregelen in dezen tijd mislukken en averechts werken.

Voorts wil ik er de aandacht op vestigen, dat de wacht-lokalen in vele gemeenten in allerlei opzicht te wenschen overlaten. Het Rijk stelt eischen wat de wacht- en schaft-lokalen van de werklieden in particuliere bedrijven betreft; ook stelt het eischen in dat opzicht aan de wachtlokalen van de spoorwegmaatschappijen. Het wordt werkelijk tijd, dat ook wordt toegezien, dat voor de beambten van de gemeentepolitie verblijven worden ingericht, die aan bepaalde eischen van zindelijkheid, ruimte, licht, warmte en gezondheid voldoen. En ook van gezelligheid.

Ik zal dit laatste niet als eisch stellen voor de arrestanten-lokalen, maar de rijksregeering mag zeker niet toelaten, dat deze onrein, bedompt, oververwarmd en ongezond zijn. Het is toch zeer zeker een vaststaand feit, dat die kwaal zich bij tal van arrestantenlokalen voordoet.

Ten aanzien van de volkshuisvesting is door mij het ingediende wetsvoorstel zeker met groot genoegen begroet. Ik hoop echter, dat het in de Tweede Kamer nog eenige aanvulling en wijziging zal ondergaan, opdat de wet zooveel uitwerking kan hebben als inderdaad noodig is. Het tegenwoordig samenhooken van tal van gezinnen (het zijn er alleen in mijn omtrek honderden) is in hygiënisch en moreel opzicht zoodanig verderfelijk, dat men er niet te spoedig een einde aan kan maken. Noodig zal echter in ieder geval zijn om ook ten opzichte van bouwmaterialen met de meeste kracht op te treden tegen achterhouding van voorraden en tegen prijsopdriving, terwijl ook tegen kunstmatige beperking der productie wel maatregelen noodig kunnen zijn.

Mijnheer de Voorzitter! Ten opzichte van den Centralen Gezondheidsraad zou ik ook gaarne net een en ander in het midden willen brengen. Er schijnen in ons midden leden te zijn geweest, die van oordeel waren, dat die raad met meer voortvarendheid zijn roeping moest vervullen en dat daarvoor in de eerste plaats noodig is krachtige leiding. Mijnheer de Voorzitter! Het doet mij leed te moeten zeggen dat ik van oordeel ben, dat, wanneer de Centrale Gezondheidsraad niet in alle opzichten aan zijn roeping voldoet, dit in de laatste jaren niet te wijten is aan dit college zelf, maar aan

de wijze waarop, ik zal niet zeggen de Minister, doch het Departement van Binnenlandsche Zaken den raad behandeld heeft, niet alleen onder dit, maar ook onder vorige Ministeries. De Gezondheidswet stelt aan den Gezondheidsraad tot hoofdtaak het geven van leiding en het geven van advies. Volgens de Gezondheidswet — dit blijkt ook uit de Memorie van Toelichting die bij het wetsvoorstel gevoegd is geweest — is de raad in de eerste plaats geroepen om centrale leiding te geven. Die leiding geeft hij bijv. aan de inspecteurs door bemiddeling van de hoofdinspecteurs en wel krachtens art. 22 van de Gezondheidswet. Het is door deze dienstaanwijzingen, dat de raad leiding geven kan aan de inspecteurs. Immers hebben de hoofdinspecteurs krachtens art. 14 van die wet in overeenstemming met de beslissingen van den raad deze leiding van het in art. 1 der wet omschreven staatstoezicht, voor zoover de uitoefening daarvan door de inspecteurs geschiedt. De raad kan dus aan de hoofdinspecteurs opdragen, de inspectie op een bepaalde wijze te leiden, en deze leiding heeft het Departement feitelijk onmogelijk gemaakt. Een treurig gevolg daarvan is bijv. dat er niets terechtgekomen is van het zoo bitter noodige toezicht op de fabrieken van levensmiddelen, waartoe de raad het initiatief genomen had. Dat toezicht zou worden uitgeoefend door de arbeidsinspectie en het staatstoezicht op de volksgezondheid gezamenlijk. Dat onderzoek was nu veel te laat en veel te onvolledig.

Wa het geven van advies betreft, is de taak van den raad wel iets beter tot zijn recht gekomen, maar toch nog onvoldoende. Dat de Regeering meermalen alleen den voorzitter advies vraagt, zal ik niet uitvoerig bespreken, ofschoon het mij bekend is dat de raad, indien dat gewenscht wordt, spoedig advies kan geven en bovendien het op de Gezondheidswet gegronde Koninklijk besluit van 20 Mei 1902, zooals het in 1913 gewijzigd is, voorziet in de afdoening van spoedeisende zaken, door voorzitter en secretaris gezamenlijk. Krachtens art. 6 van dat Koninklijk besluit kunnen voorzitter en secretaris namens den raad de zaken afdoen, die naar zijn oordeel geen uitstel kunnen lijden, zoodat dus dan langs legalen weg spoedeisende zaken snel kunnen worden afgedaan en het mijns inziens niet noodig is, van dien weg af te wijken.

Erger is het echter, dat men inspecteurs heeft gevormd tot een raadje-op-zich-zelf, waarbij die inspecteurs niet alleen worden onttrokken aan de leiding van den raad en de hoofdinspecteurs, doch waarbij zoover wordt gegaan, dat de raad van die bijeenkomsten niets te weten komt; de raad weet ternauwernood dat zij gehouden worden; hij weet niet wanneer en waarover beraadslaagd wordt en evenmin het resultaat daarvan.

Aan de Volksvertegenwoordiging wordt jaarlijks een verslag uitgebracht van de verrichtingen van het staatstoezicht op de volksgezondheid, doch omtrent deze bijeenkomsten verneemt zij niets.

Nu ontken ik geenszins, dat de Gezondheidswet niet onbepelbaar is, en wel eens op twee gedachten hinkt, maar dit neemt niet weg, dat daarom die wet toch niet mag worden ter zijde gesteld.

In hygiënisch opzicht valt nu en later in ons land nog reuzenwerk te doen. Ik hoop, dat ons hoogste college op hygiënisch gebied in het vervolg bij de Regeering den steun en het vertrouwen zal vinden, die het noodig heeft, om zijn taak ten volle te vervullen.

Ten slotte een enkele opmerking in verband met de bioscholen. Ik zal thans op het vraagstuk van de tuberculosebestrijding, waarbij dit onderwerp feitelijk thuis behoort, niet ingaan. Ik verwacht van de oprichting van die scholen, waarin de gevorderde kennis aan de kinderen bijgebracht wordt onder de hygiënisch beste voorwaarden, in de zuivere lucht, onder verstrekking van versterkend voedsel en van nuttige beweging, zooveel goeds, dat ik het subsidieeren daarvan ten zeerste aanbeveel in ernstige niet alleen, maar ook in gunstige overweging, en bovendien niet alleen ver-

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(Bergsma e. a.)

eenigingen, maar ook gemeenten daarvoor in aanmerking te doen komen.

De heer Polak: Mijnheer de Voorzitter! Toen de grondwetsherziening eenigen tijd geleden in deze Kamer werd behandeld gingen er uit ons midden stemmen op, die vroegen om maatregelen te nemen, waardoor de werking van het algemeen kiesrecht in de gemeenten zou worden geneutraliseerd door een verlegging van vele bevoegdheden van den gemeenteraad naar het college van burgemeester en wethouders, en wel, omdat degenen, die deze zienswijze uitten, vreesden, dat het algemeen kiesrecht de gemeenteraden in vele gevallen zoodanig in samenstelling zou wijzigen, dat men allerlei maatregelen en allerlei optreden te duchten had, die de bedoelde afgevaardigden achtten te zijn tegen wat zij zien als het algemeen belang.

Ik heb bij die gelegenheid niet nagelaten daartegen op te komen en ik zie mij genoodzaakt om dit nu weer te doen. Immers bij de behandeling van dit hoofdstuk in de afdelingen is op soortgelijke wijze ditzelfde gevoelen tot uiting gekomen. Wij zien dit in het Voorloopig Verslag en merken op, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken zegt, dat wijziging van de Gemeentewet, in den geest als bij de grondwetsherziening besproken werd, in overweging is. Het is natuurlijk niet aan mij bekend, welke wijzigingen in de Gemeentewet Zijne Excellentie overweegt. Indien dit wijzigingen zijn van punten in de Gemeentewet, die inderdaad verandering behoeven, dan zal daartegen niemand eenig bezwaar kunnen opperen. Indien wij bij voorbeeld wijzigingen vooral van technischen aard krijgen, waardoor de Gemeentewet, die nu reeds 60 à 70 jaar oud is, zich meer zou aanpassen aan veranderde toestanden, aan het feit, dat vele gemeenten zeer aanzienlijk grooter zijn geworden dan zij destijds waren en dat die groote gemeenten een veel uitgebreider gebied bestrijken en veel ruimer bemoeiingen hebben dan ten tijde, dat de Gemeentewet ontstond, het geval was, dan kunnen dergelijke wijzigingen slechts worden toegejuicht.

Indien ook de Gemeentewet een wijziging zou ondergaan in dezen zin, dat de gemeente-financiën daarvan profijt zouden kunnen trekken, door het mogelijk maken eener sterker progressie in de gemeentelijke heffingen, door het mogelijk maken van het zwaarder heffen van de z.g. forensen in de gemeentelijke belastingen, dan zou ik althans daartegen geen enkel bezwaar hebben; maar ik zou er alle bezwaar tegen hebben, indien gehoor zou worden gegeven aan de stemmen, waarop ik zooveel doelde, en indien zouden worden aangetast de democratische grondslagen, waarop onze Gemeentewet rust.

De groote staatsman, die de schepper van de Gemeentewet is geweest, zou door die schepping alleen zich reeds een onvergetelijk monument hebben gesticht. Onze Gemeentewet is misschien de beste der wetten van deze soort, welke in gansch Europa bestaan; zij is wellicht de meest democratische wet, welke ons staatswezen bezit; zij laat alle ruimte — en dit is een van haar voornaamste voordeelen — voor de ontwikkeling van het gemeentewezen op elk gebied. Het zou dan ook in hooge mate te betreuren zijn, indien daarin verandering kwam, indien de uitingen van den vrijen wil van de gemeentenaren aan banden werden gelegd en dat wel door een gedeelte van de bevoegdheid van den gemeenteraad over te brengen naar het college van burgemeester en wethouders.

De burgemeester is in het systeem van onze gemeentewetgeving geen vertegenwoordiger van de burgerij, althans, hij kan het zijn, maar behoeft het niet te wezen en is het ook in de meeste gevallen niet.

De burgemeester is in het wezen der zaak een rijksambtenaar en een aanzienlijk deel van de bevoegdheden van den raad over te brengen naar een college, waarin niet alleen de wethouders, als rechtstreeksche vertegenwoordigers van de gemeentenaren zitting hebben, maar ook de burgemeester, zou wijzen op ontwikkeling in oligarchischen, in stede van op ontwikkeling in democratischen zin; in elk geval vorderen de vooruitgang en de ontwikkeling van de denkbeelden op het

(Polak.)

gebied van openbaar bestuur zoo niet verruiming van de mogelijkheid daartoe, dan toch in geen geval inkrimping daarvan.

Ik zou dan ook den Minister in ernstige overweging willen geven, om, mocht het in zijn voornemen liggen zich te bewegen in de richting, aangeduid door de stem, waarop ik zooveel duidde, dit niet te doen door het in het leven roepen van bepalingen, welke in plaats van vooruit te gaan, terug zouden doen denken aan de toestanden van een 70-tal jaren geleden.

Ik kom thans aan een punt, reeds aangeroerd door den heer Bergsma, de tuberculosebestrijding.

Het heeft mij altijd gefraspeerd, dat terwijl aan de openbare gezondheid steeds meer aandacht wordt gewijd, het vraagstuk van de tuberculosebestrijding van overheids- en zeker van staatswege steeds zeer stiefmoederlijk behandeld is geworden.

Door middel van de wet op de besmettelijke ziekten waakt men tegen uitbreiding van zulke krankheden; door middel van quarantaine waakt men tegen import van ziekten uit het buitenland; op allerlei gebied is men doende om de openbare gezondheid te bevorderen, vooral om de ziekten tegen te gaan, al zijn dan ook die bemoeienissen niet altijd even uitgebreid en doeltreffend, als wij wel zouden wenschen. Dit alles kan echter niet gezegd worden van de tuberculosebestrijding.

Deze bepaalt zich, wat den Staat betreft, vrijwel tot het toekennen van een paar ton subsidie aan particuliere vereenigingen en instellingen, die zich gevormd hebben, om de tuberculose te bestrijden; maar dit subsidie is verre van voldoende voor de ontzaglijke taak, welke die vereenigingen op zich hebben genomen.

Van overheidswege dient hier dan ook op veel ruimer schaal hulp te worden verleend.

Wat thans geschiedt, is eenvoudig belachelijk weinig en het beroep op den stand der geldmiddelen, dat de Minister doet ten einde het kleine bedrag te motiveeren, kan m. i. hier niet als geldend worden aangemerkt.

Er is geen ziekte, aan welke zooveel menschen rechtstreeks bezwijken als aan de tuberculose. Er is geen zoo ernstig gevaar, dat de volksgezondheid bedreigt, als dat het welk van dien kant komt. Geen beroep op de schatkist, op den stand der rijksmiddelen kan dan ook motiveeren, dat nagelaten wordt alles wat redelijkerwijs kan worden gedaan om het geweldige gevaar van wat men „de witte pest” noemt te bestrijden.

Maar indien zelfs een aanzienlijk hooger bedrag aan bedoelde particuliere vereenigingen zou worden toegekend, dan nog had in de verste verte de Staat zijn plicht niet gedaan, de Overheid in het algemeen en de Regeering in het bijzonder niet.

Wij hebben in ons land, om slechts op één groote leemte te wijzen, nog steeds geen sanatorium, waarin onvermogene longlijders kunnen worden verpleegd. Wij hebben eenige volkssanatoria, waarin minvermogene patiënten kunnen worden opgenomen, maar waar de verpleegkosten van enkele guldens per dag toch voor onvermogenen veel te hoog zijn. Er zijn wel is waar instellingen als het Koningin Emmafonds, waardoor onvermogenen in staat gesteld worden om verpleging en zoo mogelijk gezondheid te erlangen zonder dat zij zelf daarvoor behoeven te betalen, maar het aantal patiënten, dat daardoor geholpen wordt, is zoo uiterst gering, dat het eigenlijk tegenover de ontzaglijke, voortdurend voortgaande catastrofe, waartegenover wij staan, zeer weinig te beteekenen heeft.

Ik mag er op wijzen, dat onder de arbeiders zelf, d. w. z. in de klasse van de door tuberculose sterkst getroffen, verhoudingsgewijze, en ik zou haast durven zeggen positief, veel meer gedaan wordt ter bestrijding van het kwaad, dan van staatswege geschiedt. Ik wijs bijv. op de zeer nuttige en doelmatig werkende vereenigingen, voor dit doel gesticht, door de typografen en door de diamantbewerkers, instellingen die reeds, ik aarzel niet te zeggen honderden menschen voor

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(Polak.)

goed of voor langen tijd gezondheid en arbeidskracht hebben teruggegeven.

Met dergelijke voorbeelden voor oogen, waar het particulier initiatief zelf en bij de onmiddellijk getroffenen dus zoo sterk werkt, behoort de Staat heel wat ruimer in de beurs te grijpen voor dit bij uitstek goede doel, dan tot nog toe het geval is geweest.

Zijn Excellentie heeft in de Memorie van Antwoord gezegd niet goed te begrijpen wat bedoeld wordt met tuberculosebestrijding speciaal bij het kind. De heer Bergsma heeft zoo even reeds zeer behartigenswaardige woorden op dit stuk gesproken. Ik zou er aan willen toevoegen, dat de bestrijding van de tuberculose juist bij het kind moet plaats hebben, in de eerste en voornaamste plaats zelfs bij het kind.

Voor zoover ik als leek heb kunnen nagaan in de medische literatuur op dit stuk, blijkt namelijk in alle landen wel, dat de volmaakte genezing van volwassen lijdens aan tuberculose, ik bedoel in het bijzonder longtuberculose, betrekkelijk zeldzaam voorkomt, dat gewoonlijk niet meer kan plaats hebben dan een zeker, laat ik zeggen: oplappen, waardoor de patiënt gedurende langeren of korteren tijd weer een betrekkelijk gezondheid geniet; volmaakte genezing schijnt echter betrekkelijk zeldzaam te wezen. Daar tegenover, bij kinderen, die behoorlijk en tijdig behandeld worden, is de genezing niet regel, maar zijn de uitzonderingen toch betrekkelijk schaarsch.

De heer Bergsma heeft reeds gewezen op hetgeen onmiddellijk gedaan kan worden; maar er kan nog veel meer geschieden. Wij hebben in verschillende gemeenten het instituut „schoolartsen”. Dat instituut behoort mijns inziens Rijkszaak te worden, door er een wettelijk voorschrift van te maken. Er behooft overal schoolartsen te zijn, in voldoende mate en met voldoende bevoegdheden, opdat gevallen van tuberculose tijdig kunnen worden ontdekt, zoo tijdig, dat ingrijpen het gunstigste resultaat kan hebben. Op het stuk van buitenscholen, scholen in de open lucht, in het bosch, scholen aan de zee, kan nog zeer veel gedaan worden. De Regeering kan ook zeer veel doen op het gebied van de zogenaamde thalasso-therapie, de zee-therapie, om van onze uitgestrekte duinstreken gebruik te maken op de wijze als een zeer deskundige op dit gebied, dr. van Breemen, verleden jaar uitvoerig en deugdelijk heeft betoogd. Van ons zeegebied kan zulk een gebruik gemaakt worden, dat vooral bij het kind de tuberculose — om te zwijgen van andere ziekten — op zeer afdoende wijze kan worden bestreden.

Ik dring er dan ook bij Zijn Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken ten sterkste op aan, zijn volle aandacht aan deze zaak te wijden, en gezien het ontzaglijk volksbelang, dat daaraan verbonden is, niet te angstvallig te kijken naar de schatkist, welke deze uitgave nog wel zal kunnen dragen, een uitgave, die, hoe groot zij ook moge zijn, een van de allernoodzakelijkste kan worden genoemd, die uit de schatkist kunnen worden gedaan.

Ik kom nu op een geheel ander thema, namelijk op de afdeling kunst van deze begroting. Ik doe dat met eenige beschroomdheid, omdat ik gevoel, dat in deze ernstige tijden, in tijden van groote internationale en nationale moeilijkheden, tegenover de ontzettende wereldgebeurtenissen, die ons omringen en tegenover de nooden, die in ons eigen land heerschen, het bespreken van dergelijke aangelegenheden wel een ietwat kleine zaak is. Maar dat neemt niet weg, dat toch eenmaal — en laten wij hopen zeer spoedig — aan dien ongelukkigen toestand, waarin wij leven, een einde zal komen en wij dan zullen krijgen een tijdperk van vrede en reconstructie. Met het oog op dat tijdperk — moge het spoedig daar zijn — is het toch niet overbodig enkele punten aan te roeren, die tot zulke reconstructie, niet alleen op zuiver materieel, maar ook op geestelijk gebied, kunnen medewerken.

Ik heb dan met voldoening gezien, dat Zijn Excellentie de Minister van Binnenlandsche Zaken stappen heeft gedaan om te bevorderen, dat bij de installatie van openbare gebouwen worde ingeroepen het advies en de medewerking van ter zake bevoegde kunstenaars, in het bijzonder van het col-

lege van advies, ingesteld door de Vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst.

Ik spreek de hoop uit, dat 's Ministers desbetreffende circulaire het gevolg moge hebben, dat Zijn Excellentie daarvan ongetwijfeld verwacht, nl. dat lichamen, die met dit onderwerp te maken hebben, daaraan in ruime mate gevolg zullen geven, opdat op dit stuk betere dingen zullen gebeuren dan tot nog toe in het algemeen het geval is geweest en opdat onze kunstnijverheid daadwerkelijk zal worden bevorderd. Ik aarzel niet onze ambachtskunstenaars te rekenen tot de beste van Europa, maar zij zijn tot nog toe in ons land veel te weinig aangemoedigd geworden. Ik dring er echter op aan, dat men het bij dezen eersten goeden stap niet zal laten, maar vooral zal ingrijpen op het gebied van de moeder aller kunsten, de bouwkunst.

De gemeenschap, in deze vertegenwoordigd door het staatsbestuur, moet voorgaan in het scheppen van de mogelijkheid, dat tot uiting worden gebracht de nieuwe begrippen, die voortspruiten uit het cultuurstandpunt waarop wij ons op het oogenblik bevinden, begrippen die zich vooral moeten uiten in de gemeenschapskunst bij uitnemendheid, de architectuur. Intusschen heeft tot nog toe bijna zonder uitzondering regelmatig het omgekeerde plaats. Onze rijksbouwmeesters schijnen verstaand te zijn in de renaissance. Voor hen schijnt er geen cultuur, ook geen bouwkundige ontwikkeling meer te zijn geweest na de 16de en de 17de eeuw. Iedere ter zake kundige, iedere archeoloog, ieder die iets heeft gedaan aan de geschiedenis der bouwkunde, zal gemakkelijk kunnen aanwijzen in elk land, in elk beschavingscentrum, in welk tijdperk een gebouw een architectonisch kunstwerk is ontstaan. Maar als over eenige eeuwen de kunstgeleerden van die dagen ons land zullen bezoeken, zullen zij, ziende het ministerie waarin deze bewindsman zetelt, zeggen: „dat is gebouwd in de tweede helft der 16de eeuw; het heeft wel eenige eigenaardige kenmerken, die wij niet weten dat in die dagen bestonden, maar het moet in de 16de eeuw gebouwd zijn.” En als zij zich daarna omkeeren en den nieuwen aanbouw van het Ministerie van Koloniën zien, zullen zij zeggen: „o, dat is ook uit de tweede helft van de 16de eeuw; men schijnt in dien tijd nog al aardig veel groote werken gebouwd te hebben.” Als zij verder gaan, naar Groningen, en daar het nieuwe universiteitsgebouw zien, gesticht na den brand van het vorige, zullen zij alweer zeggen: „jongens, men is wel productief geweest in die 16de eeuw.” En naar Delft gaande en verschillende gebouwen der Technische hoogeschool ziende, zullen zij daar staan voor het zonderlinge raadsel, dat men reeds in de 16de eeuw gebouwen heeft kunnen zetten aldaar ten dienste van de moderne techniek der 20ste eeuw. Een onoplosbaar raadsel, tenzij zij zich van te voren op de hoogte hebben gesteld van de wandenkeelden die ten opzichte van de architectuur in de rijksbureaux heerschen. Het allerlaatste, dat wij op dit gebied hebben gezien, het Departement van Landbouw, is ook waarlijk niet bemoedigend. Men is daarbij wel is waar een klein beetje vooruitgegaan. Op de rijksbureaux is men bij dien bouw een kleine eeuw opgeschoven en men heeft een gebouw neergezet, dat in zijn contouren een reproductie is van de bouwkunde van het einde der 18de eeuw. Als wij zoo voortgaan zullen we misschien over een eeuw of zes de cultuur van dien tijd hebben ingehaald.

Maar als men deze dingen ziet, vraagt men zich toch met eenigen angst af, hoe het verder zal gaan met de groote gebouwen, die toch voortdurend door het Rijk gesticht zullen moeten worden, bij voorbeeld met het nieuwe gebouw voor de Tweede Kamer, dat in contemplatie is. Als men daarbij ook alweer begint met een zogenaamde „aansluiting aan het bestaande”, dan vrees ik, dat wij opnieuw een van die wanproducten zullen krijgen, waarvan wij op het Binnenhof de laatste jaren er twee hebben zien worden. Het is een volkomen verkeerd denkbeeld, dat men bij nieuwen bouw in het groot, die zich moet aansluiten bij bestaande oude gebouwen, moet imiteeren den stijl en de vormen van de bestaande gebouwen.

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(Polak.)

Dat heeft men trouwens ook niet op het Binnenhof gedaan. De Ridderzaal dateert van de 14de eeuw, maar de zaal van de Tweede Kamer van het einde der 18de. Ik bewonder die bouwkunde van de 18de eeuw niet, maar het gebouw is nu eenmaal neergezet volgens de bouwkunst uit die dagen en daarom is het een eerlijk gebouw. En waar dit zoo is, daar bestaat geen enkele reden, om het nieuwe Tweede-Kamer-gebouw te doen worden een aansluiting bij het bestaande. Men zou niet eens weten waarbij men moet aansluiten, gezien de vrij talrijke stijlen, waarin het Binnenhof is gebouwd. Wat ik zou wenschen, is, dat, indien wij dergelijke belangrijke gebouwen moeten maken, men daarvoor niet altijd zal gaan naar de bureaux van de rijksbouwmeesters, die, al mogen zij nog zulke knappe technici zijn, tot nog toe weinig blij hebben gegeven van te zijn architecten van dezen tijd en van deze cultuurperiode, maar dat de bouw wordt opgedragen aan bekende bouwmeesters, die, wat monumentale gebouwen betreft, getoond hebben iets te kunnen presteeren en dat zulks geschiedt in een eenvoudige opdracht aan zulk een bouwmeester, dus zonder prijsvraag. Want het resultaat van prijsvragen is immer van bedenkelijken aard, zooals wij laatstelijk weder hebben gezien bij de prijsvraag voor den bouw van een Koninklijke Academie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam. Die prijsvraag is op de zorgvuldigste wijze voorbereid en uitgeschreven, men heeft er zijn uiterste best bij gedaan; maar het resultaat is geweest een enorme massa mediocriteiten en zeer enkele goede ontwerpen, plus de bekroning, het toestaan van den eersten prijs aan een ontwerp, dat naar mijn opvatting daarvoor niet in aanmerking had behooren te komen, terwijl het ontwerp, dat den tweeden prijs heeft verkregen, den eersten niet heeft kunnen erlangen, omdat, naar gezegd wordt, aan zekere ondergeschikte voorwaarden van technischen aard niet was voldaan.

Ik kan niet beoordeelen of dat juist is, maar de vraag is: hoe komt het, dat een dergelijk vrij negatief resultaat is bereikt geworden? Dat komt, omdat de allerbesten, wellicht op een enkele uitzondering na, bij een prijsvraag niet mededingen. Een deel kan het niet doen, omdat zij in de jury zitten; een ander deel omvat degenen, die een dergelijke *standing* in hun kunst hebben erlangd, dat zij zich niet willen wagen aan de altijd onberekenbare kansen, aan den uitslag van een prijsvraag verbonden. Zoodat dus de allerbesten, van wie eigenlijk een dergelijk werk moet uitgaan, uitgeschakeld en ter zijde gesteld worden, en men dus in den regel als deelnemers aan de prijsvraag krijgt menschen, die niet berekend zijn voor het werk dat moet gebeuren, behalve misschien een enkele, zooals hier de tweede inschrijver, die een geniale inval heeft gehad, maar die dan wegens technische redenen ter zijde kan worden gesteld. Ik zou dus in overweging willen geven dat wanneer men moet hebben een nieuw groot gebouw voor den een of anderen tak van staatsdienst, zooveel het kan rekening zal worden gehouden met de denkbeelden, waaraan ik op zeker onvoldoende wijze hier heb getracht uiting te geven.

Mijnheer de Voorzitter. In dezelfde afdeeling van de begroting heb ik met zeer veel genoegen gezien, dat een som van f 20 000 is uitgetrokken voor het subsidieeren van orkesten. Voor dezen stap moet alles wat in kunst en vooral muziek belang stelt in ons land den Minister erkentelijk zijn. Al is de som niet wat wenschelijk en noodig is, dat neemt niet weg dat de geste ongetwijfeld zeer mooi en het bedrag van dien aard is, dat er iets mede tot stand kan worden gebracht. Ik zou er evenwel op willen wijzen, dat bij de verdeling van het bedrag niet al te veel moet worden toegestopt aan de groote orkesten in Amsterdam en in den Haag.

Ik geloof dat steden als Amsterdam en den Haag, zoowel hare Overheid en haar burgerij, zelf wel in hoofdzaak, zoo niet geheel, kunnen en behooren te dragen de kosten van haar eigen muzikale kunstinstellingen. Maar de muziekcultuur behoort niet het monopolie te zijn van een paar groote steden; zij moet ook in kleinere steden en in de afgelegen deelen van het land kunnen worden beoefend. Het centrum van een dergelijke cultuur is altijd een orkest: wij zien nu in ons land, dat provinciesteden als Utrecht, Groningen en 's-Hertogen-

(Polak e. a.)

bosch met groote moeite, inspanning en kosten, ook voor de gemeentekas, in stand houden orkesten, die, hoewel uit den aard der zaak niet staande op de hoogte van het Concertgebouw- en Residentieorkest, niettemin uit een oogpunt van muzikaliteit zeer aannemelijke prestaties geven. Men doet daar zijn uiterste best, om de muzikale kunst zooveel mogelijk tot haar recht te doen komen, waardoor het volk zooveel mogelijk tot smaak voor en begrip van goede kunst wordt gebracht.

Ik zou wenschen, dat het leeuwendeel van hetgeen de Minister beschikbaar stelt tot subsidieering van orkesten, aan die kleinere orkesten moge ten goede komen.

Mijnheer de Voorzitter! Ik heb ten slotte met genoegen gezien, dat wij althans op weg zijn om binnen eenigen tijd te krijgen een Monumentenwet. Het zij mij vergund, op den grootst mogelijken spoed in deze aan te dringen. Ik heb eens een van onze bekende kunstgeleerden hooren zeggen, dat in ons land in één vredesjaar meer monumenten van kunst vernield worden dan in België en Frankrijk in één oorlogsjaar. Ik zou die uitspraak niet voetstoots willen aanvaarden, maar dat door gedachteloosheid van de bezitters, door onkunde, door onverantwoordelijkheid van particulieren, zeer veel schoons in onze steden en dorpen onherstelbaar vernietigd wordt, dat staat toch wel vast voor ieder, die zich de moeite wil geven om van deze dingen kennis te nemen. Dergelijk bewust en onbewust vandalisme slaan wij elken dag onzes levens gade. Het is al weer de gemeenschap, die daartegen moet optreden. *Heenschut*, de *Wielrijdersbond* en dergelijke organisaties doen wat zij kunnen en hebben ook, gezien de beperkte middelen waarover zij beschikken, reeds aardige resultaten bereikt. Afdoende echter kan alleen helpen een goede, ver doorgevoerde Monumentenwet. Er moet een einde komen aan de onherstelbare verliezen en wel zoo spoedig mogelijk. Alleen de Overheid is daartoe in staat. Dat zij het snel en zoo afdoende mogelijk zal doen, hoop ik vurig; dat hoopt met mij zeker elk in deze Vergadering en dat hoopt met mij stellig ieder onzer medeburgers, wien de schoonheid van ons mooi land, van onze steden en dorpen, werkelijk ter harte gaat.

De heer van Kol: Mijnheer de Voorzitter! Behalve op een punt van ondergeschikt belang zou ik gaarne de aandacht van Zijn Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken willen vestigen op eenige onderwerpen betreffende de volksgezondheid.

Het punt van ondergeschikt belang is de gebrekkige kennis van het Nederlandsche volk onzer koloniën. Ik heb in het Voorloopig Verslag voornamelijk willen wijzen op de noodzakelijkheid, om meer kennis van onze West-Indische koloniën te bevorderen. Aan de overzijde van het Binnenhof is zoo juist de begroting van Curaçao aangenomen, maar wanneer daar eens iemand als schoolmeester was opgetreden en de vraag had gesteld: noem de in de Caraïbische Zee gelegen en aan Nederland behorende eilanden met de hoofdplaatsen, dan zouden van de 100 leden waarschijnlijk zeer weinigen daarop een antwoord hebben gegeven. De onkunde omtrent onze West-Indische koloniën in ons geheele land is fenomenaal. Zelfs heeft eens een Minister, gelukkig al vele jaren geleden, van die onkunde blijk gegeven, door te spreken van Curaçao als de hoofdstad van Suriname. De literatuur op dit gebied is zeer beperkt, maar er bestaat een standaardwerk, de zogenaamde Encyclopaedie van West-Indië, met veel zorg samengesteld door bij uitstek deskundigen op dit terrein. De Minister heeft in de Memorie van Antwoord zich bereid verklaard, enkele dergelijke werken aan normaalscholen, bibliotheken en dergelijke, waar hij dat noodig acht, te zenden.

Ik meen daarom de aandacht van Zijn Excellentie op dit werk te mogen vestigen.

Wat het krankzinnigenwezen betreft, kunnen wij langzamen maar geregelden vooruitgang bespeuren. Bij de gebrekkige gegevens, waarover wij beschikken, valt moeilijk te beslissen, of het aantal krankzinnigen toeneemt.

Het heeft mij verbaasd, toen ik een gesprek voerde met een van de bekwaamste specialiteiten in ons land, dr. van Walsum, te Meerenberg, en vernam, dat in het jaar 1917, niettegenstaande den oorlog met zijn zenuwspanning, waarin

20ste VERGADERING. — 15 APRIL 1918.

2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(van Kol.)

wij allen verkeerden, nog geen toeneming van krankzinnigheid valt te constateeren, maar, voegde deze er aan toe, ik verwacht die toeneming over 20 jaar door de zoogenaamde geheime ziekten, die in ons land zoo'n ontzettenden omvang hebben aangenomen en die in veel gevallen bijna op de klok af na 20 jaar tot krankzinnigheid leiden.

Het aantal krankzinnigen in de gestichten is in de laatste kwarteeuw, van 6000 tot 15000 toegenomen. Op 1 Januari 1917 leefden in ons land 15 013 krankzinnigen in gestichten. Hoeveel er buiten gestichten verpleegd worden is niet bekend, maar uit het verslag van het staatstoezicht op het krankzinnigenwezen over 1914 kan wel worden opgemaakt, dat er minstens 8000 in gezinnen of door bloedverwanten worden verpleegd.

Laag berekend zijn er dus ongeveer 24000 krankzinnigen in ons land. Zou het daarom niet wenschelijk zijn, om niet al die menschen naar de gestichten te drijven, maar hen te splitsen in drie categorieën? Er zijn tal van vormen van krankzinnigheid, waarbij men de verpleging veilig aan behoorlijke gezinnen of bloedverwanten kan overlaten. Het grootste gedeelte van meer gevaarlijken aard zal echter in gestichten moeten worden verpleegd. Het zal echter wenschelijk zijn, velen hunner een zoo kort mogelijken tijd in die gestichten te doen verblijven om onder hen een selectie te kunnen uitvoeren.

Op degenen, die in gezinnen verpleegd worden, bestaat thans absoluut geen toezicht; het zou wenschelijk zijn, indien dit wettelijk geregeld werd.

De gestichtsverpleging is zeer nuttig, omdat men de krankzinnigen daar orde en regelmaat kan leeren en men individualiseering kan toepassen. Het karakter van de krankzinnigheid kan men daar bestudeeren en men zou daarna een groot gedeelte naar daartoe op te richten kolonies kunnen zenden. Want men zal er ook in Nederland toe moeten komen, om evenals in Frankrijk en in België, het koloniestelsel toe te passen.

Wanneer ik nu tracht de Regeering te bewegen, om de gestichten, die in omvang en in aantal toenemen, te ontlasten, is dat geenszins omdat ik in het algemeen een grief tegen de Nederlandsche krankzinnigengestichten zou willen uiten; het gesticht te Meerenberg b.v., dat door mij bezocht is, kan men — onder leiding van zulk een humaan en bekwaam directeur — gerust een model-inrichting noemen.

Bij de vele krankzinnigengestichten en kolonies die ik heb bezocht in velerlei landen van den aardbol, was er geen, waar ik zoo den indruk kreeg van de gezonde basis, waarop daar die beklagenswaardige medemenschen worden verpleegd. De strijd tusschen vrijheid en dwang, jarenlang door de artsen gestreden, de strijd tusschen zachtheid en geweld is daar gevoerd en zoowel vrijheid als zachtheid hebben het gewonnen. Velen mogen vrij buiten het gesticht wandelen, doch desertie komt er bijna niet voor. Dr. van Walsem drukt het in zijn redevoering, in 1914 te Arnhem gehouden, aldus kort en bondig uit: „Ons streven moet zijn: désalisation de l'asile”.

Dat gesticht nadert dan ook steeds meer en meer de kolonie, en men zal er toe moeten overgaan om een werkelijke kolonie te stichten, waarvan o. a. het reeds sedert eeuwen bestaande Gheel zulk een nuttig voorbeeld geeft.

Daar verkeerden de krankzinnigen in volle vrijheid, leven „naar eigen goesting”, daar maken zij deel uit van het gezin, daar werken zij mee en verdienen loon, daar voelen zij zich thuis in voor hen gewone omgeving, wat in een gesticht natuurlijk nooit te bereiken is.

Eindelijk dan is een punt, waarvoor jaren en jaren gekampt is aan beide zijden van het Binnenhof gewonnen en het is niet groote voldoening, dat ik gelezen heb in het 24ste verslag van het Staatstoezicht op krankzinnigen en krankzinnigengestichten:

„Dat voor het overgroot meerendeel dezer geesteslijders eene vrije verpleging als die te Gheel boven de gezinsverpleging de voorkeur verdient, bleek uit het ingesteld onderzoek helder en klaar.”

En verder:

Handelingen der Staten-Generaal. — 1917—1918. — I.

„dringend aanbeveling verdient dan ook de oprichting in Nederland, van eene kolonie als die te Gheel,” (bladz. 128).

Ik hoop, dat de Regeering spoedig — er is heel wat voorbereiding voor noodig — ergens zulk een kolonie zal stichten en dat ik het nog beleven mag, de eerste krankzinnigenkolonie in ons land te zien verrijzen.

Een tweede categorie van medemenschen, die — in de laatste jaren is het wetenschappelijk aangetoond — met de krankzinnigen in het nauwste verband staan, zijn de zwakzinnigen of idioten. Reeds lang zijn voor hen speciale scholen opgericht; door bevoegden is er op aangedrongen, dat de leertijd voor hen tot 16 jaren zou worden verlengd, en dat zij meerderjarig geworden niet worden losgelaten.

In Engeland heeft men goede resultaten bereikt met de zoogenaamde „after care” of verdere zorg. Waar nu in Nederland ongeveer 8000 van die psychopathen worden gevonden, zou de Minister, die zich wat zijn humaniteit en rechtsgevoel aangaat door zijn kindervetten een eerezuil heeft opgericht, voor die stummers nog heel wat kunnen doen, wanneer hij ze na hun meerderjarigheid niet aan hun lot overliet.

Er zijn gestichten, zooals het Christelijk gesticht te Rekken, in den Achterhoek, verwijderd van de onrustige en zenuwachtige nabijheid der groote steden, waar deze ongelukkigen met de grootste liefde worden behandeld, maar die schatten van liefde, arbeid en geld zijn verspild, wanneer zij na hun 21ste jaar hun volle vrijheid krijgen.

Eindelijk heeft men door dieper inzicht begrepen — mannen, bevoegd tot oordeelen, zijn tot deze conclusie gekomen — dat het zieleleven van de zwakzinnigen, pathologisch niets anders is dan dat van zielszieken en prof. Bouman van Amsterdam heeft verklaard: „eens zwakzinnig, blijft zwakzinnig”. Daarin ligt dus reeds opgesloten, dat deze menschen hun geheele leven onder toezicht moeten staan en gesteund moeten worden. Zij passen zich immers moeilijk aan aan hun omgeving; meestal is de ziekte geërfd, zoodat zij in hun ouders niet de minste leiding vinden; zij staan bloot aan bespottung op straat en in de werkplaats, zoodat het wel noodig is, dat zij ergens een vriend vinden, die hen leidt onder alle omstandigheden; die voor hen een steun is in geval van nood.

De Commissie, waarvan, naar ik meen, het kamerlid mr. Dresselhuys voorzitter is, heeft gezegd, dat er thans een lek ontstaat in hun opvoeding, waardoor alles wat wellicht gewonnen is weer verloren gaat, daar zij na hun meerderjarigheid niet meer geholpen worden, en dan vaak struikelen bij den eersten vrijen stap op hun levensweg. Het is voornamelijk daarom zoo goed om de „after-care” goed ter hand te nemen, omdat zwakzinnigheid een bron is van pauperisme, misdaad, drankzucht en prostitutie, terwijl zwakzinnigen een gemakkelijke prooi zijn voor hen, die hen zedelijk en economisch willen misbruiken.

Waarom zou de Regeering met ruime hand, al wordt er voortdurend meer en meer gevraagd door particuliere vereenigingen, niet hier een subsidie geven, opdat aan zwakzinnigen, die licht in botsing komen met hun patroons, omdat zij vaak een moeilijk karakter hebben, en dan werkloos worden, de noodige raad en hulp kan worden gegeven. Aldus vinden zij, wanneer zij dakloos worden, een toevlucht, in moeilijke omstandigheden van het leven steeds een vriend en raadsman. Op de medewerking van die intellectueel minderwaardigen kan men rekenen, en dan zal het werk, ten aanzien waarvan men bereids de eerste steenen heeft gelegd, eindelijk den sluitsteen krijgen dien het geheel zal bekronen.

Thans een onderwerp, waarover men vroeger aarzelde in het openbaar te spreken, maar dat thans in de stukken ook met ronde woorden is behandeld, de z.g. venerische ziekten.

Het is struisvogelpolitiek om, vooral in deze dagen, nu die ziekten, die reeds vroeger tot ontzettende verwoestingen in ons land aanleiding hebben gegeven, thans een verhouding

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(van Kol.)

hebben aangenomen waarvan de haren te berge rijzen, daarvoor de oogen te sluiten.

Het is immers dringend noodig om, al is het vraagstuk zeer moeilijk, de zaak eens ernstig onder de oogen te zien.

De Minister zegt op bladz. 6 der Memorie van Antwoord, dat de zaak de aandacht van den Centralen Gezondheidsraad heeft, maar als men nu hoort wat de heer Bergsma heeft gezegd, n.l. dat de Centrale Gezondheidsraad klaagt over de wijze waarop de Regeering met hem werkt — ik wil daarover geen oordeel vellen — dan is de aandacht van dat lichaam, dat niet eens op den krachtigen steun en de medewerking van de Regeering schijnt te kunnen rekenen, onvoldoende om onder zulke ontzettende omstandigheden krachtadig in te grijpen.

Een enkel feit wil ik noemen. Op een jaarfeest van de oöps. vereeniging De Volharding te 's Gravenhage heeft dr. Leuring, die jarenlang aan die vereeniging verbonden was, moeten constateeren, dat lijdens aan venerische ziekten, die vroeger ten getale van 3 of 4 per jaar behandeld werden in de kliniek der vereeniging, thans tot een getal van niet minder dan 2400, dat is 600 maal zooveel, hulp bij hem hebben gezocht. Hij schrijft het toe aan de z.g. naachtvlinders, maar niet minder aan de vreemdelingen van verschillende nationaliteiten, die gedurende den oorlog in ons land zijn gekomen.

De gevolgen van die ziekten zijn ontzettend voor de lijdens zelf, doch niet minder voor het komend geslacht. Ik wijs slechts op vele blinden, kreupelen, doofstommen, lijdens aan hart- en nierziekten, doodgeborenen, op de onvruchtbaarheid van vrouwen, op de degeneratie van het ras, om niet te spreken van het psychologisch lijden van hen die dergelijke betreurenswaardige ziekte onder de leden hebben.

Het is een kanker voor de nationale welvaart en er moet een middel gevonden worden.

„Welk middel?” wordt mij hier naast mij toegeroepen. Zeer zeker, het is moeilijk, maar is het onze taak, daar de Regeering toch over meer bevoegde werkkrachten beschikt, om, wanneer men iets dergelijks moet constateeren, dadelijk de oplossing te geven, die de groote specialiteiten en geleerden niet eens kunnen vinden?

En toch zijn er wel middelen aan te geven. Repressief zou men dadelijk kunnen optreden, door stichting van gratis klinieken en gratis verpleging, zooals ook de bedoeling is van een wetsontwerp, dat kort geleden in Duitschland is ingediend. Ook verplichte aangifte van besmetten kan worden voorgeschreven om dezen dan te isoleeren.

Preventief zou men maatregelen kunnen treffen door aan de grenzen een streng onderzoek in te stellen bij allen die willen binnenkomen, en dan hen, die aan dergelijke ziekten lijden, streng af te zonderen en niet vrij te laten vóórdat ze genezen zijn.

Dan wijs ik er nog even op, dat men te Berlijn in de hoogste klasse van de gymnasia de jongelieden wijst op de gevaren en hun eenige voorbehoedsmiddelen aanwijst.

Ik erken dus, dat het moeilijk is om afdoende middelen te vinden, maar hier mag men draconisch ingrijpen. Wanneer de pest dreigde, dan zou men ook voor geen enkelen maatregel terugdeinzen. Welnu, de ziekte die ik noemde is erger dan de pest. Alcohol, tuberculose en deze ziekte zijn de grootste kwalen waaraan ons volk en elk ander volk lijdt.

Over de tuberculose heeft mijn vriend Polak gesproken, en ik zal niet in herhaling treden. Alleen wil ik een korte geschiedkundige herinnering te berde brengen.

Het moet tot eere van den oud-Minister Kuyper worden herinnerd, dat hij in 1903 voor het eerst op de begroting f 10 000 heeft uitgetrokken voor subsidies ter bestrijding van de tuberculose. En op 20 December 1904 in het debat met mij heeft hij woordelijk het volgende gezegd:

„Ik ben volkomen bereid om aan den drang van den geachten afgevaardigde te voldoen en zodra de medische en wetenschappelijke mannen een vaste overtuiging hebben over een te volgen weg, meer gelden beschikbaar stellen ter bestrijding van deze volksziekte.”

Wij zijn nu 13 jaar later. De subsidies zijn van f 10 000 tot f 220 000 gestegen, maar de geleerden zijn het nog altijd niet eens geworden; zij twisten altijd nog over de vraag of de directe dan wel de indirecte methode de voorkeur verdient. Onder de directe methode verstaat men: het voorkomen van infectie, afzondering van de lijdens, genezing in sanatoria, waarvan men — ik moet ook een „mea culpa” uitspreken — veel meer had verwacht dan zij in werkelijkheid kunnen leveren; verplichte aangifte van gevaarlijke lijdens, verbod voor besmette onderwijzers om onderricht te geven, en dergelijke maatregelen meer. Maar ook al is men in die richting te recht werkzaam — want al hetgeen ik over de tuberculose zeg bevat geen enkel woord van afkeuring tegenover de Regeering, doch is alleen een aansporing voor haar om nog meer en andere middelen toe te passen — de indirecte methode zal met meer vrucht worden gebruikt. Die methode, welke beoogt de oorzaken weg te nemen, bestaat in de bevordering van de hygiëne in de fabrieken en kazernes, het vormen van vacantiëkolonies voor kinderen, het zelf zoogen der kleinen door de moeders, waardoor het gestel meer weerstand kan bieden aan den bacil, m. a. w. wat dr. Ruysch zoo treffend heeft genoemd: „de toepassing van de wapenen der sociale hygiëne”.

De heer Bergsma heeft terloops reeds op duidelijke wijze in een ander verband gesproken over de noodzakelijkheid in moreel opzicht van woningverbetering. Treffende feiten kan men eveneens aanhalen om te doen zien hoe dringend noodzakelijk woningverbetering is, zoowel in de steden als ten platten lande, ter bestrijding van de tuberculose. In Parijs had men de zoogenaamde „maisons maudites”, waar de sterfte 6 à 10 maal hooger was dan in huizen, in diezelfde buurten gelegen. En er is gebleken, dat hoe hooger de huizen en hoe smaller de straten waren, dus hoe minder licht en lucht kon toetreden, hoe hooger de sterfte. En in Duitschland, terwijl men vaak denkt, dat in dit opzicht ten platten lande betere toestanden heerschen dan in de steden, is het al weinig beter in de boerenhuizen met de donkere, vochtige verblijven en benauwde slaappleatsen, welke broeiuisten zijn voor den bacil.

In Nederland is de Woningwet in die richting van verbetering werkzaam. De Regeering geeft, als ik mij niet vergis, voor de toepassing van reinheid en van hygiënische maatregelen in de huishouding premieën, maar in die richting moet men verder gaan en mijn conclusie is dan ook, dat de bestrijding van deze geweldige volksziekte minder een medisch dan wel een sociaal-economisch vraagstuk moet worden geacht.

Aan die elkander zoo fel bestrijdende geleerden zou ik willen zeggen: pas de beide middelen toe, de directe en de indirecte bestrijding, maar vooral bij de kinderen, die — de heer Polak wees er reeds op — gemakkelijk genezen. Dan zullen in de sanatoria, die schatten van geld kosten zonder daaraan evenredige resultaten, de ouderen die het verlaten, steeds in kleiner getal worden vervangen door de opgroeiende kinderen. Want één zaak is zeker — de wetenschap heeft het bewezen — de tuberculose als volksziekte is uit te roeien.

Ten slotte bestaat er op het gebied van de volksgezondheid een groot verschil van opinie over de vraag of al dan niet menschen, die wel degelijk hun geschiktheid hebben getoond, tot de vrije uitoefening van de geneeskunde kunnen worden toegelaten. Ik heb in het Verslag van 1914 laten opnemen — dat er één lid was — ik stond alléén — door wien „met klem werd aangedrongen om, mits met de noodige waarborgen tegen misbruiken van kwakzalvers, de wet zoodanig te wijzigen, dat aan het artsmonopolie niet langer werd vastgehouden”.

De Minister heeft ook in dit opzicht een ruim standpunt ingenomen. Hij heeft de zaak in handen gesteld van twee commissiën en hij hoopt — het staat op bladz. 6 der Memorie van Antwoord — dat men zal krijgen een onbevooroordeeld onderzoek en dat de leden van de commissie toegankelijk zullen zijn voor de feiten, dus de ervaring zullen laten spreken en niet vooropgezette theoriën.

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(van Kol.)

Bij Koninklijk besluit van 31 Juli 1917 zijn inderdaad door den Minister benoemd twee commissiën, een voor de juridische wetswijziging — waarvan ons geacht medelid de heer jhr. Bosch van Oud-Ameliswaard lid is — en een andere voor het onderzoek der medische resultaten.

Wat het eerste betreft, de in ons land beroemd geworden drie H's — de rechtsgeleerden van Hamel, van Holthe tot Echten en van Houten — hebben velen in den lande de oogen geopend voor het onrecht, dat personen die door begaafdheden die wij niet kunnen beoordeelen menschen genezen, daarvoor voor den strafrechter worde gedaagd. Ook de Centrale Raar van Gezondheid verdient wel een pluimpje, dat hij in Februari 1917 aangedrongen heeft op afschaffing der strafbaarheid waardoor veler rechtsgevoel werd gekrenkt. En als wij de processen — die gelukkig in de laatste jaren steeds zeldzamer worden — nagaan, blijkt, dat er rechters zijn die met weersin de strafwet in deze toepassen, daar zij indruischt tegen hun rechtsgevoel. Want is het niet bespottelijk, dat iemand kan gestraft worden, omdat hij een zieke heeft genezen?

Wat de samenstelling der commissies betreft, er is, voor zoover ik kan oordeelen, geen voorstander bij van wat men ook wel eens noemt de natuurgeneeswijze. Toch is het billijk, dat ook een dergelijk persoon het pro van zijn standpunt kan toelichten. Maar wat erger is, er is, voor zoover ik kan nagaan, geen enkel lid bij, dat een grondige kennis heeft van de moeilijke, niet op universiteiten gedoopte problemen als somnambulisme, magnetisme en dergelijke. Ook de wijze van werken der commissie laat te wenschen over. De leden der commissie wijzen patiënten aan; volkomen terecht.

Het zijn meestal patiënten die door doctoren jarenlang zijn behandeld zonder eenig resultaat en nu beperkt men de behandeling van den niet-medicus tot slechts enkele weken, terwijl wellicht eerst na eenige maanden van b.v. magnetische behandeling voor zulke patiënten heil kan worden verwacht.

Doch, hebben nu werkelijk de gediplomeerde artsen in deze de wijsheid in pacht? Laten wij de zaken toch bij hun waren naam noemen. Ik heb in mijn studententijd veel omgang gehad met toekomstige artsen. Hard werken deden de heeren gewoonlijk allerm minst en we zeiden wel eens lachend: wij betreuren de patiënten, die aan u worden onderworpen. Eu toen ik jaren later een oud academievriend ontmoette en ik hem vertelde, dat een onzer kennissen bij onzen vriend-medicus heil had trachten te vinden, zeide hij: zorg, dat hij er gauw vandaan komt, want hij vermoordt al zijn patiënten. Vernemen wij trouwens niet vaak van misgrepen en vergissingen van medici in onze naaste omgeving? En kunnen wij niet gerust zeggen, dat al deze artsen pas eenig nut kunnen stichten, als zij jarenlang de practijk hebben toegepast, regelmatig de studie hebben bijgehouden en hun oogen en hersenen den kost hebben gegeven? De medische wetenschap — ik laat de chirurgie er buiten, dat is een exacte wetenschap — wat is zij gebrekkig, wat heeft zij nog veel leemten, hoe vaak tast zij nog in den blinde. Dr. Lahman heeft volkomen te recht verklaard: „onze tegenwoordige artsen weten niet eens hoe wij ons moeten kleeden, hoe wij moeten eten, hoe wij moeten ademen, zij voelen niet het groote nut, dat uit lucht en zon kan worden getrokken.” En eigenaardig: de groote doctoren van onze universiteiten, die voornamelijk hun toevlucht nemen tot medicijnen, zij hebben de beste geneesmiddelen te danken aan onbeschaafde wilden.

In één woord de strijd tusschen de medische en de physische therapie bestaat daarin, dat de een de gevolgen dan wel de symptomen wegneemt door medicijntjes en de andere tracht de oorzaak, de bron van de ziekte aan te tasten. Zooals ik zeide, heeft de Minister in de Memorie van Antwoord verklaard, dat hij hoopt en vertrouwt, dat de leden van de commissie toegankelijk zullen zijn voor de feiten. Is die verwachting van den Minister juist, dan is het pleit voor de vrije uitoefening van de geneeskunde gewonnen, en dan moeten die gediplomeerde artsen voortaan wel wat minder neerzien op hun concurrenten. Want die hooghartigheid van de geneesheeren heeft zich in de laatste jaren herhaaldelijk in het openbaar

(van Kol e. a.)

geuit. Enkele jaren geleden had ik het ongeluk aan de overzijde van het Binnenhof te herinneren aan het Italiaansche spreekwoord: „laat de zon uw kamer binnen, dan jaagt ge den dokter het venster uit”. Ik ben toen eenvoudig overstelpt geworden met brieven van geneesheeren, die zich gekrenkt gevoelden door deze onschuldige uiting, welke ik nog ten volle handhaaf.

In Duitschland heeft men 700 vereenigingen voor luchtbaden, in ons land geen enkele. Onze duinen dienen thans tot verblijf van konijnen en fazanten. Wanneer die plaatsen van stofvrije atmosfeer, waarin gebleken is, dat de ultraviolette stralen bijna gelijk staan met het gezonde klimaat van het hooggebergte, wat meer werden opengesteld en aldaar de natuurgeneeswijze werd toegepast, dan zouden velen genezing vinden, die er nu tevergeefs naar uitzien. Een bekende philanthroop te Rotterdam, die steeds liefst zijn anonimiteit handhaaft, heeft te Katwijk een inrichting gesticht voor enkele honderden kinderen, maar men zou 20 maal meer kinderen in Nederland gebruik moeten doen maken van licht-, lucht- en zonnebaden. De heer Bergsma heeft er te recht op gewezen, hoe ook in die richting ook door boschscholen in de open lucht een nuttige invloed zou kunnen uitgeoefend worden op de gezondheid der schoolkinderen.

Rousseau, die onder vele verkeerde dingen ook vaak iets goeds gezegd heeft, heeft reeds jaren geleden verklaard: „dat van alle bloemen de menschelijke bloem het meest behoefte heeft aan zon”.

Wat de feiten betreft, heb ik het roekeloze idee gehad, om mij in aanraking te stellen met enkele heeren en ik ben toen overstelpt met honderden brieven. Ik ben begonnen ze na te snuffelen, maar ik moest het opgeven, waarna ik een loondienaar heb aangesteld, om alle brieven na te gaan en daarvan uittreksels te maken, maar ook hij is er niet kunnen uitkomen. Ik heb slechts een deel gelezen, maar daaruit blijkt, dat tal van gevallen van vallende ziekte, verlamming van den arm, hoofdpijn, borstziekte, longtuberculose, zenuwoverspanning, stokdooft, ischias, nephritis (nierziekte), verlamming en zelfs kanker blijvend genezing vonden; terwijl artsen daarin niet slaagden.

Een krankzinnige, die door een Amsterdamsch professor ongeneeslijk was verklaard, is na 8 weken magnetisme afdoende genezen. Van dames uit hoogstaande kringen, zelfs van weduwen van staatslieden heb ik — na speciale navraag mijnerzijds — de verklaring ontvangen, dat zij na lang sukelen en na door haar officieele geneesheeren met hun diploma's te zijn opgegeven, door die zoogenaamde kwakzalvers zijn genezen. Er worden verschillende methoden gevolgd: men heeft magnetisme, somnambulisme en ook de Christian science, wier aanhangers volgens hun zeggen de gave van den Almachtige hebben gekregen om genezing te brengen. Ook van dit laatste zijn onloochenbare feiten bekend.

Wij zijn het allen daarover eens, dat kwakzalverij moet worden tegengegaan en gestraft. Zou het dan ook niet billijk zijn, dat doctoren, die door onverschilligheid of plichtsverzuim patiënten ten doode doemen, eveneens worden gestraft, wanneer zulks kan worden bewezen? Zou het verder niet wenschelijk zijn, dat de commissie, die de Minister heeft benoemd (waarvoor ik hem dank zeg), dezen stelregel volgde: een medicus met diploma onderzoekt den patiënt in een of ander gasthuis en verklaart hem krank; de patiënt moet zich dan volkomen vrijwillig aan de behandeling van de onbekende, nog niet genoeg bestudeerde methode onderwerpen. Na afloop der behandeling moet dan een ander medicus constateeren, of al dan niet genezing is gevolgd. Het zal dikwijls een ongeneeselijk verklaarde patiënt zijn, maar is genezing gevolgd, dan dient aan zulk een thans niet-wettelijk bevoegden geneesheer een getuigenschrift te worden uitgereikt. Op die wijze zal, naar ik vast vertrouw, eerlang de tijd komen, dat het artsenmonopolie wordt afgeschaft.

De heer de Vos van Steenwijk: Mijnheer de Voorzitter! Ik zou gaarne een enkel woord zeggen, want ik heb iets goed te maken tegenover den heer Minister van Binnenlandsche Zaken.

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(de Vos van Steenwijk.)

Ik heb den Minister toegevoegd, dat hij aan de overzijde van het Binnenhof bij gelegenheid van de behandeling der staatsbegroting aanvankelijk zulk eene tiere houding heeft aangenomen tegenover moties, inhoudende een wensch, doch dat, toen het er op aankam en hij stond tegenover aangenomen amendementen van leden van de Kamer betreffende het omzetten van die Rijks- hogere burgerscholen met driejarigen cursus in vijfjarigen cursus, hij „deemoedig” het hoofd heeft gebogen door een wetsontwerp tot verhooging van hoofdstuk V der staatsbegroting in gereedheid te laten brengen.

Mijnheer de Voorzitter! De Minister heeft zich daarvoor eenigszins gevoelig getoond en gezegd, dat ik tot die beschuldiging geen recht had.

De Minister heeft volkomen gelijk. Mijnheer de Voorzitter! Den tijd, die mij gescheiden heeft van het oogenblik dat ik dat heb gezegd en thans, heb ik gebruikt om nog eens precies na te gaan, wat in de andere Kamer is voorgevallen. De Minister heeft aan het eind van de discussies verklaard, dat hij zich voorbehield over de zaak na te denken. Wanneer Zijn Excellentie nu verklaart, dat hij de zaak zelfstandig heeft overwogen en het in 't lands belang acht, aan bedoelde amendementen gevolg te geven, dan — al betreur ik ook die conclusie en al kan ik haar ook niet deelen — had ik niet het recht de geïncrimineerde woorden te bezigen. Ik trek ze mitsdien in en bied den Minister, zelfs „deemoedig”, deswege mijne verontschuldiging aan.

Zijne Excellentie heeft verklaard in de Memorie van Antwoord, dat hij steeds van meening is geweest, dat uitbreiding van het getal rijks hogere burgerscholen aanbeveling verdient.

In verband met hetgeen de Minister heeft gezegd bij de algemeene beschouwingen over de staatsbegroting, dat de geheele ontwikkeling van ons volk, dat ons volksonderwijs in zijn ganschen omvang ter hand moet worden genomen, komt het mij voor, dat het nu allerm minst de tijd is tot die uitbreiding over te gaan.

De Minister heeft, naar wij uit de Memorie van Antwoord vernemen, aanvankelijk geen gelden uitgetrokken voor de conversie van de onderwerpelijke drie rijks- hogere burgerscholen, omdat de toestand van 's lands middelen hem dwong bij de indiening van de ontwerp-begroting zich tot de daarbij gedane voorstellen te beperken. En dan gaat de Minister voort en zegt: „Intusschen is inmiddels de zaak anders komen te staan”. Zeker is de zaak anders komen te staan, maar nog veel leelijker dan vroeger, want sindsdien hebben wij de mobilisatie gehouden, waarvoor miljoenen moesten worden uitgegeven, evenals voor de levensmiddelenvoorziening, terwijl het wetsontwerp tot drooglegging van de Zuiderzee reeds halverwege den weg tot het *Staatsblad* gevonden heeft, een werk, waarvan de kosten allicht 200 à 300 miljoen gulden zullen bedragen. Ik begrijp dus niet, hoe de Minister kan zeggen, dat de zaak anders te komen te staan, en dat het op grond daarvan nu wel kan.

In het Voorloopig Verslag is gevraagd, dat het wetsontwerp tot verhooging van hoofdstuk V, gevolg van bovenbedoelde in de Tweede Kamer aangenomen amendementen, geen verhoogingen, rakende andere onderwerpen, zou bevatten. Er staat in het Voorloopig Verslag het volgende:

„Voor- en tegenstanders van uitbreiding of oprichting van die scholen waren het hierover eens, dat, zoo de Minister in de aanneming door de Tweede Kamer van de motie van orde van den heer Teenstra, en van de amendementen van de heeren Dresselhuys, Schaper en van Gilse aanleiding mocht vinden, in den loop van het jaar de indiening van een wetsontwerp tot verhooging van hoofdstuk V te bevorderen, bedoelde voordracht uitsluitend beperkt behoort te blijven tot het bij die motie en amendementen betrokken onderwerp, en geen andere moet betreffen, opdat de Eerste Kamer daarover kunne beslissen geheel los van overwegingen aan die materie vreemd.”

(de Vos van Steenwijk e. a.)

En wat antwoordt nu daarop de Minister? De Minister zegt niet: ik doe het niet, maar: ik heb het niet gedaan; hij glijdt er overheen. Hij zegt in de Memorie van Antwoord dit:

„Het wetsontwerp tot verhooging van deze artikelen en van de andere, die daarvoor in aanmerking komen, heeft het Departement van den ondergeteekende reeds verlaten.”

Ik neem gaarne aan, dat het wetsontwerp reeds naar den Raad van State was verzonden, voor deze wensch van de Eerste Kamer den Minister had bereikt, maar dit belet den Minister niet, om nog in dit stadium de andere artikelen uit het wetsontwerp te lichten. Nu zou de Minister mij kunnen toevoegen: gij eischt voor de Eerste Kamer een verkapt recht van amendement op, maar ik meen dat dit niet juist is. Ik weet wel, dat wanneer de conversie van die hogere burgerscholen direct op de begroting had gestaan, wij haar niet uit de begroting hadden kunnen lichten, maar zoo staat de zaak niet. De Minister heeft volstrekt niet — dat woord heb ik ingetrokken — het gegeven bevel van de Tweede Kamer „deemoedig” opgevolgd, maar — dat mag ik wel zeggen — de verhooging van hoofdstuk V heeft toch plaats naar aanleiding van de aangenomen amendementen. Zij strekt ter voldoening aan een verlangen van de Tweede Kamer, en nu zou het wenschelijk zijn wanneer deze Kamer zich ook daarover kon uitspreken zonder geïncificeerd te worden door de omstandigheid, dat er ook ander onderwerpen bij betrokken zijn. Ik wensch daarom Zijn Excellentie nogmaals te vragen, of hij in dit stadium, nu het wetsontwerp de Tweede Kamer der Staten-Generaal nog niet heeft bereikt, niet bereid zou zijn te voldoen aan den wensch, in het Voorloopig Verslag geuit.

De heer Cort van der Linden, Minister van Binnenlandse Zaken: Mijnheer de Voorzitter! De geachte eerste spreker de heer Geertsema heeft er op aangedrongen, dat alsnog bij de aanstaande wijziging van de wet op het hooger onderwijs zal worden overgegaan tot de instelling van een doctoraat in de landbouwkunde; de geachte spreker heeft er niet op aangedrongen, dat ik nu zal antwoorden, maar ik moet toch een enkel woord daaromtrent zeggen.

Het is natuurlijk, nu de landbouwhoogeschool pas in werking is getreden, van het grootste belang, dat het hooger landbouwonderwijs bevorderd wordt, en nu zou het dunkt mij praematuur zijn, om, nu nog bewezen moet worden, dat die landbouwhoogeschool inderdaad levensvatbaarheid heeft niet alleen, maar ook werkelijk tot grooten bloei zal komen, in Groningen een landbouwdoctoraat in het leven te gaan roepen. Wanneer eenmaal de landbouwhoogeschool heeft bewezen, dat zij geheel en al aan haar doel beantwoordt, zal de tijd gekomen zijn om in Groningen een landbouwdoctoraat in te stellen.

De geachte afgevaardigde heeft gezegd, dat wij moesten wachten tot die school er was, maar nu zij er eenmaal is, daaraan ook niets meer in den weg kan staan. Ik kan dat echter niet toegeven. Die school is er eerst sinds enkele maanden en wij zullen moeten afwachten, hoe zij zich verder zal ontwikkelen.

Bovendien, het instellen van een landbouwdoctoraat vereischt niet alleen veel overleg, maar ook adviezen van verschillende senaten en de verschillende colleges van curatoren, zoodat ik meen, dat dit niet zoo spoedig is tot stand te brengen.

Ik hoop, hoewel ik eenigszins daaraan twijfel, dat het ontwerp tot wijziging van de Hooger-onderwijswet, dat verschillende punten bevat, nog door de Staten-Generaal zal kunnen worden behandeld, maar daarvan zou zeker een quaestie kunnen zijn, wanneer ik een zoo belangrijke zaak daarbij moest voorbereiden als de instelling van een doctoraat in de landbouwkunde.

De geachte afgevaardigde de heer Bavinck heeft er te recht op gewezen, dat er ook van rechts groote behoefte wordt

20ste VERGADERING. — 15 APRIL 1918.

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(Minister Cort van der Linden.)

gevoeld aan de stichting van hogere burgerscholen, maar ik zou daaraan willen toevoegen, dat dit niet alleen het geval is bij rechts, maar dat overal in het land die behoefte gevoeld wordt. Dat is voor mij een zeer verblijdend teeken; het bewijst, dat men, ook onder de voorstanders van het neutrale onderwijs, eenstemmig is in de meening, dat het middelbaar onderwijs moet worden uitgebreid, en dat het op vaste basis moet worden gesteld.

Wanneer men nu zegt: bewijst dat niet tevens, dat men aan rechts niet voldaan is met het neutrale onderwijs? dan kan ik dat toestemmend beantwoorden, en is dit voor de Regeering een reden te meer, om zich de belangen van het niet neutrale middelbaar onderwijs meer en meer aan te trekken.

Ten aanzien van het tweede punt, dat door den geachten afgevaardigde ter sprake is gebracht, de reorganisatie van het gymnasium, blijf ik staan op het standpunt, dat ik in de andere Kamer heb verdedigd. Het komt mij voor, dat vooral na de aanneming van de wet-Limburg het noodzakelijk zal zijn, dat de reorganisatie van de afdeling B bespoedigd wordt, omdat ik het zeer zou betreuren, indien van de aanneming van de wet-Limburg het gevolg zou zijn, dat het gymnasium onderwijs voor degenen, die een natuurkundige loopbaan volgen, geheel zou verdwijnen.

Daarmede zal — ook dit kan ik den heer Bavinck toegeven — moeten samengaan een reorganisatie van de afdeling A, welke organisatie op dit oogenblik als geheel verouderd mag worden beschouwd.

Een derde punt, door den geachten afgevaardigde ter sprake gebracht, is de instelling van een Departement van Onderwijs.

De geachte afgevaardigde heeft zich aangesloten bij hetgeen ik daaromtrent in de andere Kamer heb gezegd, zoowel wat betreft de instelling van een afzonderlijk Departement, als die van een commissie van advies, zoodat ik daarop niet nader behoef in te gaan.

De volgende spreker, de heer Bergsma, heeft verschillende onderwerpen ter sprake gebracht. Vooreerst de burgemeestersbezoldigingen. In zeker opzicht ben ik het niet geheel met hem eens.

De geachte afgevaardigde zeide, dat het er niet alleen op aankomt geschikte personen te vinden, maar ook om dezen behoorlijk te bezoldigen.

Nu is een behoorlijke bezoldiging altijd zeer subjectief. Hoe hoog men de bezoldiging ook stelt, er zullen wel altijd burgemeesters gevonden worden die meenen, dat zij nog niet behoorlijk bezoldigd zijn. Maar waarin ligt voor den Staat de maatstaf of voor den een of den anderen tak van dienst de bezoldiging al of niet behoorlijk is?

Eenvoudig hierin, of men er geschikte personen voor vinden kan.

Al wat de geachte afgevaardigde heeft opgenoemd behoort tot de geschiktheid en wanneer men dat nagaat, wil ik wel aanrekenen, dat er veel burgemeesters zijn, die niet aan hoge eischen voldoen, maar eerst wanneer dat juist is en bewezen, volgt daaruit, dat de bezoldiging hooger gesteld moet worden.

Ik kan dus voor een groot deel met het resultaat, waartoe de geachte afgevaardigde komt, instemmen. Het is inderdaad waar — de geachte afgevaardigde betwijfelde dit — dat er altijd nog genoeg geschikte personen te vinden zijn. Mogelijk zouden er nog meer zijn te vinden, wanneer de bezoldiging hooger was, maar daarom juist zeg ik, dat ik het met het resultaat van de redeneering van den geachten afgevaardigde eens ben, ofschoon ik mij met zijn opzet niet kan vereenigen.

Hoe dit nu zou moeten geschieden is een andere vraag. De geachte afgevaardigde heeft niet aangegeven, hoe hij zich voorstelt, dat tot een andere regeling van de vaststelling van de traktementen der burgemeesters moet worden gekomen en ik moet erkennen, dat ik daarvan ook geen heldere voorstelling heb op het oogenblik.

De heer Bergsma: Een uitnodiging aan Gedeputeerde Staten.

De heer Cort van der Linden, Minister van Binnenlandse Zaken: Dat is mogelijk: een wenk in die richting is zeker te geven en daartoe ben ik dan ook gaarne bereid.

Verder heeft de geachte afgevaardigde gesproken over de gemeentepolitie.

Het betreft hier een moeilijke quaestie, want men is er — dat weet de geachte afgevaardigde ook — zeer naijverig op in de gemeenten, dat de organisatie van de gemeentepolitie blijve een gemeentenzaak. Dit is ook bij het maken der Gemeentewet op den voorgrond gesteld. Alleen de burgemeester, als hoofd der politie, omdat hij is agent van het rijksgesetz, heeft de benoeming en verder het gezag over de gemeentepolitie. Er zijn er die geheel anders over de zaak denken dan de geachte afgevaardigde, want er is een drang om juist omgekeerd de geheele politiemacht, de organisatie en de benoeming en de beschikking te brengen onder het gemeentebestuur.

Het is een eenigszins dubbelzinnige toestand: enerzijds is de burgemeester hoofd der gemeentepolitie, anderzijds heeft de raad door zijn begrotingsrecht macht om er invloed op uit te oefenen.

Ik geloof niet, dat het rijksgesetz hieraan op dit oogenblik veel kan doen. Ik geloof altijd nog, dat, zooals het in de Gemeentewet geregeld is, hoewel het theoretisch dubbelzinnig is, het in de praktijk toch altijd nog het beste is.

Het is waar wat de geachte afgevaardigde zegt, dat in den tegenwoordigen tijd juist de gebrekkige organisatie in vele gemeenten de goede werking der distributiemaatregelen zoo niet onmogelijk maakt dan toch in hooge mate belemmert, maar wij mogen toch niet een regeling maken met het oog op dezen voorbijgaanden toestand. Dat geldt niet alleen van de politie, maar ook min of meer geheel van de autonomie van de gemeente. Ik weet niet, of dat beginsel van autonomie der gemeente, dat zoo uitstekend gewerkt heeft en nog werkt in normale omstandigheden, bij de doorvoering van de distributiemaatregelen wel geheel en al beantwoordt aan hetgeen men er mede beoogt. Ik geloof, dat de goede doorvoering van die distributiemaatregelen alleen goed kan geschieden wanneer zij centraal geregeld is.

Wat betreft de wachtlokalen en schaftlokalen, daarover zal ik mij op dit oogenblik niet uitlaten. Ik zal nagaan, of er iets aan te doen is. Wat betreft de arrestantenlokalen, deze materie behoort niet tot mijn competentie, maar ik zal het punt gaarne nog eens overwegen.

Wat de volkshuisvesting aangaat, misschien zal het door mij ingediend wetsontwerp nog eenige aanvulling behoeven; dat zal dan in de andere Kamer zeker wel ter hand genomen worden; maar ik hoop, dat men niet ter wille van het volmaakte te verkrijgen zoo vele amendementen en aanvullingen zal voorstellen, dat niet binnen kort het wetsontwerp, zooals het daar ligt, zou worden aangenomen. Het is een noodmaatregel en hoe eerder wij daartoe komen, al is hij niet volmaakt, des te beter zal het zijn.

Wat betreft de quaestie van de bouwmaterialen, ook die heeft mijn aandacht. Er is onderweg — hoever de zaak gevorderd is, kan ik niet zeggen — een regeling, uitgaande van den Minister van Waterstaat, ten einde de goedkoopste beschikbaarstelling van bouwmaterialen ook voor de gemeenten zeer te bevorderen.

De geachte afgevaardigde heeft ook gesproken over den Centraal Gezondheidsraad en heeft gezegd: dat die gezondheidsraad niet werkt zoals men dat zou mogen verwachten, is niet aan dat college te wijten maar aan het Departement.

Daartegen moet ik nu beslist opkomen. Wanneer de raad — het is waar wat de geachte afgevaardigde zegt, dat de Gezondheidswet min of meer op twee gedachten hinkt — wenscht, dat hij de uitsluitende leiding van de inspectie op de volksgezondheid heeft, is van mij niet eenige steun aan dien raad te verwachten. Er kunnen geen twee kapiteins op één schip zijn. De bevelen aan de hoofdingspecteurs en de inspecteurs behooren in laatste instantie van den Minister, niet van den raad uit te gaan, en wanneer er door den raad bevelen werden gegeven, waaraan de hoofdingspecteurs en de inspecteurs gebonden zouden zijn, dan zouden zij niet weten aan wie zij zich te houden hadden. Naar mijn meening behoort de Centrale Gezondheidsraad — en dan kan hij ook werkelijk zeer groot nut doen — hoofdzakelijk te zijn een commissie van advies en dan kan hij overleg plegen met de hoofdingspecteurs, maar de leiding van zaken behoort bij den Minister. Althans van mij is daaromtrent geen wijziging te verwachten.

Nu is het waar, dat de Gezondheidswet wijziging en verbetering behoeft, en zeer spoedig na mijn optreden heb ik

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(Minister Cort van der Linden.)

een ontwerp daarvoor in voorbereiding genomen, maar door de ontzaglijke massa werk, welke ik heb gehad, is dat ontwerp blijven liggen en ik kan ook volstrekt niet toezeggen, dat ik in den tijd, die mij nog rest in mijn ministerieel leven, daaraan iets zal doen.

Wat de boschscholen betreft, ik ben overtuigd van het nut daarvan en ik heb reeds toegezegd te zullen overwegen om bij de eerste de beste gelegenheid daaraan subsidie te geven.

Ik kom thans tot den geachten afgevaardigde, den heer Polak. Deze heeft in de eerste plaats zijn vrees te kennen gegeven, dat door mij zou worden overwogen om de Gemeentewet zoo te veranderen, dat de bevoegdheden, welke thans aan den gemeenteraad zijn toegekend, zouden worden verlegd naar het college van burgemeester en wethouders. Een dergelijk voornemen heb ik niet, want een dergelijke verlegging kan niet plaats hebben zonder een wijziging van de Grondwet, ik meen van artikel 144, waarbij alle bevoegdheden van het bestuur der gemeente aan den raad worden opgedragen. Maar waarop ik het oog heb gehad zijn niet alleen verbeteringen van technischen aard, ook niet meerdere vrijheid van belastingheffing, maar juist de bevoegdheid tot het heffen van bepaalde belastingen, opdat in de gemeenten niet de belastingen zouden worden geheven ten voordeele van de eene en ten nadeele van de andere klasse der bevolking. Dat was een van de grieven, welke door den heer van den Berg te berde werden gebracht en waarop de heer Polak doelde.

In de tweede plaats de tuberculosebestrijding. Langzamerhand is voor dat doel de begroting vermeerderd, in een betrekkelijk klein aantal jaren van f 10 000 tot f 200 000. Ik geef den heer Polak toe, dat dit zelfs, gezien het groote volksbelang hierbij betrokken, nog te weinig is, maar de geachte afgevaardigde mag niet zeggen: hier mag het belang der schatkist niet wegen. Men zegt dat bij elken post. Er is geen belang op de begroting waaromtrent men niet zegt: bij dit belang mag de financiële zijde der quaestie niet wegen.

Maar ik ben het overigens geheel met den heer Polak eens, dat wat gedaan kan worden om dit groote kwaad te bestrijden ook gedaan moet worden.

De geachte afgevaardigde zegt: niet alleen zijn die f 200 000 onvoldoende, maar er moet ook een andere methode van bestrijding worden gevolgd, er moet meer gedaan worden tot bestrijding van de tuberculose van het kind, omdat alleen daar genezing is te wachten. Het is den heer Polak bekend, dat over de wijze van bestrijding van de tuberculose groot verschil van gevoelen bestaat onder de deskundigen. Door de Vereeniging tot bestrijding der tuberculose wordt reeds veel gedaan tegen de tuberculose van het kind, maar er is een school — men noemt haar de Groninger school — die bestrijding tot hoofdzaak wil maken. Door de deskundigen van deze twee uiteenlopende richtingen wordt thans overleg gepleegd, op welke wijze men het best tot overeenstemming zal kunnen komen.

Dan blijft nog, wat de wijze van tuberculosebestrijding betreft, de vraag over, of niet van staatswege meer moet worden gedaan dan of men het mag overlaten aan het particulier initiatief. Ik heb reeds in de andere Kamer gezegd, dat ik bereid ben de benoeming van een staatscommissie te overwegen, die zou voorbereiden een Tuberculosewet. Die zal dan ook moeten bevatten de wijze van bestrijding en ook de behandeling van on- en minvermogens in sanatoria en andere quaesties die bij het vraagstuk betrokken zijn. Meer kan ik den geachten afgevaardigde op het oogenblik niet toezeggen. Ik meen, dat indien dit tot stand zou komen, gedaan was wat op het oogenblik is te doen.

De geachte afgevaardigde heeft verder ook gesproken over de kunst. Daaromtrent heeft de geachte afgevaardigde zeer pertinente gedachten. Hij weet precies aan welke architectuur wij eigenlijk behoefte hebben, maar wanneer ik hem met overtuiging hoor betoogen, dat wij een geheel andere architectuur moeten hebben en dat er tegenwoordig eigenlijk maar één goede architectuur is, nl. die, welke uiting geeft aan het cultureele leven van onzen tijd, dan moet hij zich niet de illusie maken, dat, indien hij eens een architectonisch despot was, die zijn meening ingang kon doen vinden, hij daarmee algemeene bevrediging zou wekken. En wanneer men van die nieuwe architectuur nog zoo weinig ziet, zou ik den geachten afgevaardigde willen vragen, of dat misschien hieraan kan

liggen, dat er nog geen stijl bestaat, die inderdaad aan de cultureele gedachten van onzen tijd uiting geeft.

De heer Polak: Zulk een stijl kan er nog niet zijn.

De heer Cort van der Linden, Minister van Binnenlandsche Zaken: Dan kunnen we haar ook niet toepassen. Wat aangaat de gebouwen op het Binnenhof, te dien aanzien hebben wij niet te doen met een vrije uiting van den tegenwoordigen tijd, maar met een restauratie en nu zijn juist de meeningen op het gebied van restauratie zóó verschillend, dat ik de grootste moeite heb gehad, om een monumentencommissie in het leven te roepen, omdat men juist de grootst mogelijke vrees had voor de denkbeelden, die hier door den geachten afgevaardigde zijn verdedigd.

De heer Polak: De bouw van de Tweede Kamer is toch geen restauratie.

De heer Cort van der Linden, Minister van Binnenlandsche Zaken: De bouw van de Tweede Kamer — dat had ik juist nog willen zeggen — geldt niet mij, maar den Minister van Waterstaat.

Inzake de vraag of wij moeten komen tot het uitschrijven van een prijsvraag of eenvoudig tot het opdragen aan een bepaald kunstenaar, moet ik zeggen, dat ik nog altijd een voorstander ben van het uitschrijven van prijsvragen, want ik voor mij bezit niet die vaste overtuiging van den heer Polak, welke mij zou veroorloven om een bepaald kunstenaar aan te wijzen.

Ik ben het met den geachten afgevaardigde eens, dat er een groote behoefte bestaat aan een Monumentenwet. Ik betreur met hem, dat zooveel van ons oud schoon verloren gaat. Ik kan hem de verzekering geven, dat reeds in het eerste jaar van mijn optreden ik daarmee bezig ben geweest, maar alles is helaas ter zijde gelegd. Wanneer de geachte afgevaardigde zegt, dat er spoed mede moet worden gemaakt, dan kan ik hem dat niet beloven. De wet is in voorbereiding, maar ik heb zooveel te doen, dat ik daarvoor geen gelegenheid kan vinden.

De heer van Kol heeft verschillende punten ter sprake gebracht, die ik reeds gedeeltelijk heb besproken in mijn antwoord aan den heer Polak.

Wat het krankzinnigenwezen betreft, kan ik den geachten afgevaardigde de verzekering geven, dat er inderdaad naar gestreefd wordt, zoo min mogelijk patiënten te laten brengen naar de gestichten. De gestichtsverpleging moet het laatste zijn, waar al het andere faalt. Er wordt inderdaad getracht, zooveel mogelijk te komen tot gezinsverpleging en tot kolonieverpleging. Het is en blijft een moeilijk vraagstuk, maar er wordt naar gestreefd om te gaan in de richting die de heer van Kol wenscht.

Wat de zwakzinnigen aangaat, bij mij bestaat niet het minste bezwaar, om de vereenigingen die zich de verpleging van zwakzinnigen ten doel stellen, te steunen, en ook niet wat betreft de vereenigingen, die zich ten doel stellen de *after care*. Dat zijn hulpeloze wezens in de maatschappij, en er bestaat bij mij geen bezwaar, daarvoor naderhand subsidie aan te vragen.

Iets anders is het met de geheime ziekten.

De geachte afgevaardigde zou meenen, dat er veel meer moest worden gedaan om die te bestrijden. Geheime ziekten zijn een van de verschrikkelijkste dingen in onze maatschappij. Maar onderscheiden zich deze ziekten niet van tal van andere juist hierdoor, dat zij geheim zijn? Zooals de geachte afgevaardigde zelf zeide, hebben de grootste specialiteiten en geleerden nog niet gevonden, hoe de geslachtsziekten als volksverschijnsel moeten worden bestreden. De Gezondheidsraad is er ook mede bezig, en de geachte afgevaardigde moet niet, omdat er verschil van meening is tusschen den Gezondheidsraad en het Departement omtrent de bevelen aan de inspecteurs, de autoriteit daarvan naar beneden halen.

Neen. Mijnheer de Voorzitter, de Gezondheidsraad bestudeert het vraagstuk ernstig, maar in alle landen is het zoo. Overal heeft men pogingen gedaan om die ongelukkige ziekten meester te worden, maar het is nergens nog gelukt. Nu kan men wel aandringen op draconische maatregelen, maar dan dient men toch te zeggen, welke draconische maatregelen men moet nemen.

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(Minister Cort van der Linden e. a.)

Wat de vrije uitoefening van de geneeskunde betreft, ik moet nu afwachten de resultaten van de ingestelde commissie. Ik vertrouw, en ik heb ook reden om te gelooven, dat die commissie met groote onpartijdigheid natuurgeneeskundigen hoort en zich een vrije overtuiging vormt. Men moet nu het werk van die commissie afwachten. Schuilen er foeten in, dan kan men het critiseren, maar ik zou niet op mijn verantwoording willen nemen, nu in te grijpen in het werk van de commissie, die uit bekwaame menschen bestaat.

Ten slotte, Mijnheer de Voorzitter, ik ben den geachten afgevaardigde den heer de Vos van Steenwijk dankbaar voor hetgeen hij gezegd heeft, vooral ook, omdat de gelegenheden die de heer de Vos van Steenwijk en ik zullen hebben om elkander in het openbaar te ontmoeten, niet zoo heel groot meer zullen zijn. Bij de vele verschillen van gevoelen tusschen den heer de Vos van Steenwijk en mij heb ik toch altijd de grootst mogelijke waardeering gehad voor de wijze waarop hij tot mij gesproken heeft. De geachte afgevaardigde heeft gevraagd, of ik bereid zou zijn de suppletoire begroting te splitsen, opdat de Kamer over de conversie van de hogere burgerscholen afzonderlijk een oordeel zou kunnen uitspreken. Dat zou een geheel nieuwe handelwijze zijn, ik wil dat nog wel eens à tête reposée overwegen, maar een bepaalde belofte kan ik op dit punt niet doen.

De heer Bergsma: Mijnheer de Voorzitter! Waar de Minister van Binnenlandsche Zaken zoo welwillend mijn woorden omtrent de salariering van burgemeesters is te gemoet getreden, zal ik niet diep ingaan op het verschil dat bestaat tusschen hem en mij, wat betreft de motieven die het wenschelijk maken het doel te bereiken. Hij komt tot dezelfde conclusie als ik, en daarvoor mag ik dankbaar zijn. Ik wil alleen opmerken, dat het van zoo uitermate groot belang is, dat de burgemeester, ook in de kleinste gemeente, onpartijdig en onafhankelijk is, dat hij niet is een landbouwer, die maatregelen moet voorschrijven aan zijn medelandbouwers, dat hij niet is, wat bij de kleinste gemeente wel eens het geval is, de smid of de timmerman van het dorp, die de orders van zijn ingezetenen heeft af te wachten, en allerminst, dat hij is, wat ook voorkomt, de brouwer van het dorp.

Dat te voorkomen is alleen mogelijk door een behoorlijke bezoldiging, waarin ook het publiek vindt uitgedrukt de waardigheid en de belangrijkheid van het ambt.

Ik hoop dus te meer, dat Zijn Excellentie hierin een reden zal vinden om zich te wenden tot Gedeputeerde Staten, ook omdat uit een beter bezoldiging van de burgemeesters zeer zeker zal voortvloeien een meer juiste bezoldiging van de met werk overladen secretarissen en ambtenaren ter secretaris, waarvan de belooning dikwijls beneden alle critiek is.

Met het oog op het gevorderde uur zal ik op de andere punten niet ingaan, behalve wat betreft het verschil, dat zich heeft geopenbaard tusschen Zijn Excellentie en mij betreffende de toepassing van de Gezondheidswet.

De Minister wenscht niet twee kapiteins op één schip, ik zal de eerste zijn om toe te geven, dat dit verkeerd is; wanneer Zijn Excellentie een wijziging der Gezondheidswet kan tot stand brengen, waaruit zou voortvloeien, dat er niet langer twee kapiteins op dat schip door openbare hygiëne kunnen zijn, zal ik dat ten zeerste toejuichen, maar ik laat mij op het oogenblik er niet over uit of dat moet zijn een wijziging in dien zin, dat uitsluitend de Minister kapitein moet zijn of dat bijv. onder den Minister de dienstdoende stuurman moet zijn de Centrale Gezondheidsraad.

Wij hebben thans met de wenschelijkheid van een niet bestaanden toestand niet te rekenen, maar met den toestand zooals die in de wet is neergelegd. Wanneer ik nu naga, dat art. 1 van de wet zegt:

„Het Staatstoezicht op de volksgezondheid omvat:

a. het onderzoek naar den staat der volksgezondheid en, waar noodig, de aanwijzing en bevordering van middelen ter verbetering;

b. de handhaving der wetten en verordeningen in verband daarmede vastgesteld, voor zoover te dien aanzien geen andere wettelijke regeling is gemaakt.”,

en wanneer wij lezen in art. 2:

„Het — dus het staatstoezicht — is onder Onzen

(Bergsma.)

Minister van Binnenlandsche Zaken opgedragen aan:

- a. den centralen gezondheidsraad;
- b. de hoofdinspecteurs van de volksgezondheid;
- c. de inspecteurs van de volksgezondheid, en
- d. gezondheidscommissiën.”

dan komt het mij voor, dat toch de Centrale Gezondheidsraad in de toepassing van art. 1 niet mag en niet kan worden uitgeschakeld.

In den Centralen Gezondheidsraad hebben ambtshalve zitting de hoofdinspecteurs van de Volksgezondheid.

Door de uitvoering van de besluiten van den Centralen Gezondheidsraad kunnen de hoofdinspecteurs de leiding geven, welke de wet hun opdraagt.

Ik wijs daarbij naar art. 14, waarin staat:

„Binnen dit gebied oefent hij (nl. de hoofdinspecteur) in overeenstemming met de beslissing van den Gezondheidsraad het in art. 1 dezer wet omschreven staatstoezicht op de volksgezondheid uit, of heeft hij, voor zoover de uitoefening van dat toezicht geschiedt door de inspecteurs, de leiding daarvan.”

Ik herhaal, „de leiding daarvan”.

Art. 16 zegt:

„De hoofdinspecteurs zijn in hun ambtsgebied belast met de leiding van en het toezicht op de werkzaamheden der inspecteurs.”

Art. 22:

„De inspecteurs gedragen zich, bij het volvoeren van hun taak, naar de aanwijzingen hun te dien aanzien volgens art. 14 dezer wet door den hoofdinspecteur gegeven.”

Nu zegt wel art. 20, onder f:

„De inspecteurs verrichten overigens de werkzaamheden, die hun, behalve de bovengenoemde, krachtens de wet of door Onzen Minister van Binnenlandsche Zaken, of door den hoofdinspecteur worden opgedragen,” maar ieder rijksambtenaar moet de taak verrichten, hem door zijn Minister opgedragen, en het komt mij voor, dat uit het geheele systeem van de wet volgt, dat de dagelijksche leiding berust bij den Centralen Gezondheidsraad, door middel van de hoofdinspecteurs.

Hoe is nu de toestand op het oogenblik?

Men denke zich een dergelijken toestand bij een ander lichaam en vraag zich af, hoe de uitwerking zal zijn.

Laat men zich voorstellen, dat een burgemeester geregeld advies inwint van den onderdirecteur van een der bedrijven, met voorbijgang van den directeur, of, voor de goede vergelijking is dat juist: dat hij advies inwint van een vergadering van opzichters, zonder daarin te kennen de directie.

Hoe zou het er dan uitzien met het prestige van den directeur? Welke kracht kan er dan nog van dezen uitgaan? Zijn prestige ware immers absoluut verloren. Men kan hem opdragen — dat zou men in deze den gezondheidsraad kunnen opdragen —, die opzichters, in casu de inspecteurs, te hooren, hun adviezen over te leggen bij zijn advies, maar het gaat niet aan om, zooals in deze geschiedt, het advies in te winnen niet alleen zonder dat het gaat via de directie, maar zelfs zonder dat deze weet wat er geadviseerd wordt, en zonder dat zij bij hare overige werkzaamheid kan rekening houden met de adviezen, welke die opzichters hebben gegeven aan den burgemeester of andere autoriteit.

Nu zou men kunnen denken, dat het een uiting van „democratisch denken” was om de lagere ambtenaren hier een rechtstreeksche medezeggenschap te geven, maar ik zou wel eens willen zien, dat er een bedrijfsleider was van een arbeiderscoöperatie, die het zou goedkeuren, of er in zou kunnen berusten, dat men de aan hem ondergeschikten, de aan zijn leiding onderworpen beambten, een advies liet uitbrengen en zich daarnaar gedroeg zonder dat hij daarvan op de hoogte was, zonder dat hij er ook maar iets van wist, en zonder dat hij er eenigen invloed op had kunnen uitoefenen.

Ik geloof, dat het geheel onbestaanbaar is.

Het spreekt vanzelf, dat, wanneer op dergelijke wijze gehandeld wordt, het prestige van den gezondheidsraad een zoodanigen knak krijgt, dat het niet mogelijk is, dat dat college zijn taak vervult op de wijze als noodig is, vooral in den tegenwoordigen tijd, nu zoo ontzaglijk veel op hygiënisch gebied te verrichten valt.

## 2. Vaststelling van de Staatsbegroting over het dienstjaar 1918. (Hoofdstuk V, Dep. van Binnenl. Zaken.)

(Bergsma e. a.)

Men moet zich daarbij niet richten naar een gewenschte toekomst, waarin een wijziging van het geheele samenstel van het staatstoezicht misschien tot stand zal komen, maar men moet zich fundeeren op de bestaande wet, en dat doende, meen ik nog steeds, dat de handelwijze van de Regeering in deze niet te verdedigen is.

De heer Polak: Mijnheer de Voorzitter! Een zeer kort woord van repiek over één enkel punt.

Toen Zijn Excellentie in zijn betoog vroeg: meent de heer Polak, dat een stijl, opbloeiende uit het culturele leven van nu, er reeds is? heb ik bij interruptie gezegd: zulk een kan er niet zijn; en naar aanleiding daarvan zeide de Minister weder: maar de heer Polak bedoelt toch, dat in dergelijken stijl gebouwd zal worden. Ik zag toen eenige van mijn medeafgevaardigden glimlachen. Zij dachten blijkbaar: die zit. Maar die zit toch niet zóó, als men oppervlakkig wel zou denken.

Zulk een stijl is er inderdaad niet en kan er niet zijn. Elke groote stijl, die in een bepaalde beschavingsperiode de wereld heeft beheerscht, vloeide voort uit een groote, algemeen heerschende gedachte, die in zulk een cultuurperiode de menschheid, of een bepaald deel der menschheid, beheerschte.

Op deze wijze zijn ontstaan de groote stijlen der oudheid, de antieke stijlen. Daaraan hebben wij te danken de Romaansche en de Gothische stijl, de Renaissance.

Een dergelijke eenheidsgedachte leeft op dit oogenblik in de wereld niet. Zij kan er niet leven. De wereld is verbrokkeld, de volkeren staan tegenover elkander nu in onbloedigen concurrentie-strijd, dan in den strijd met de wapenen; zij zijn ook inwendig verdeeld; groote groepen, die hun eigen denkbeelden hebben, geheel vreemd aan de ideeën van anderen, bestrijden elkander, dingen naar geestelijke en positieve macht.

Bij een dergelijke verbrokkeling is een algemeene bouwstijl ondenkbaar. Zulk een nieuwe stijl wordt niet plotseling geboren, evenmin als een nieuwe maatschappij. Uit onze verbrokkelde maatschappij zal te eeniger tijd voortkomen een nieuwe samenleving, beheerscht door een groote eenheids-gedachte. Zulk een maatschappij, die een eenheidscultuur heeft, zal ook een grooten eenheidsstijl hebben. Er wordt gestreefd en gewerkt om die maatschappelijke eenheid te krijgen die architectonische eenheid, welke eens een nieuwen stijl zal brengen. En zooals de nieuwe maatschappelijke gedachte zal zijn het resultaat, de essence van de vele gedachten, welke nu de verschillende groepen der menschheid beheerschen en door deze tot uiting worden gebracht, zoo zal ook de nieuwe stijl de vrucht zijn, gegroeid aan den boom, welke nu uit verschillende elementen bezig is op te groeien. Het zoeken van onze moderne architecten, de een in deze en de ander in gene richting, zal te zijner tijd den eenheidsstijl brengen, die verband zal houden met de maatschappelijke eenheid, welke in de toekomst komen zal.

Wat ik nu wil is, dat dat zoeken, dat streven naar een nieuwen stijl, hetwelk tot uiting komt bij kunstenaars van de meest uiteenlopende richtingen, zal worden gesteund en bevorderd, dat men niet zal teruggaan tot de oude stijlvormen, niet tot ledige, zinloze nabootsing van stijlen van vervlogen tijden en vroegere kunstperiodes, maar dat men dat eerlijk zoeken en streven naar nieuwe vormen, verband houdend met onze tegenwoordige maatschappelijke verhoudingen, bevordert, niet door aan één architect al het werk op te dragen, maar allen gelegenheid te geven zich te uiten, mits het zij een oorspronkelijke uiting en geen imitatie.

Berlage denkt anders dan De Bazel en Van der Meij weer anders dan die beiden, om deze drie slechts te noemen. En ik zeg: de gemeenschap, hier vertegenwoordigd door den staat, moet niet aan den vertegenwoordiger eener bepaalde richting de voorkeur geven, maar aan allen een kans geven, hen allen laten werken. Laten allen trachten tot bloei en tot ontplooiing te komen; daarvan zal onze kunst, ons architectonisch leven profiteren. Niet echter het oog achterwaarts wenden, waar niets is dan het doode verleden.

De heer van Kol: Mijnheer de Voorzitter! Daar ik op de meeste punten, door mij besproken, van den Minister een bevredigend antwoord mocht ontvangen, behoef ik nog slechts een enkel woord te zeggen over het artsen-monopolie. Ik begrijp, dat het moeilijk is, nu de Minister eenmaal deze

(van Kol e. a.)

commissie heeft benoemd, om thans nog in te grijpen, doch ik vertrouw er op, dat die commissie aandacht zal schenken aan hetgeen hier heden is gezegd.

Er zijn mij immers klachten bekend geworden met namen er bij, die ik niet noemen zal, om onbillijke verkorting van den tijd van behandeling door magnetiseurs. Ten slotte hoop ik, dat de Regeering eerlang zal instemmen met wat dr. Kuyper reeds in een driestar op 30 Januari 1914 in de *Standaard* schreef onder den titel. het artsenmonopolie knakt:

„We verkeeren thans in een overgangsperiode, en het zal er nu maar op aankomen, na wegvalling van het monopolie, zoodanige nieuwe regeling in de wet te krijgen, dat de medische wetenschap in niets aan banden worde gelegd, en dat nevens haar de intuïtieve medicatie zulk een regeling ontvange, dat de kwakzalver niet profiteeren ga van wat aan de mystieke medicatie niet langer mag onthouden worden.”

Verder zal de commissie wel inzien, dat zij zich hier beweegt op een volslagen nieuw en naar ik vrees haar grootendeels onbekend terrein van geneeskunde. Deze geneeswijze, vooral het magnetisme, is trouwens niet een zaak van wetenschappelijke kennis, maar een kracht waarvan men het bestaan niet kende en het ontstaan niet beoordeelen kan.

Het is echter waarschijnlijk, dat wat thans wonderbaarlijk schijnt, eenmaal een natuurlijke verklaring zal vinden. Dan zal men, den zieken tot heil, een volslagen nieuwe geneesmethode hebben ontdekt, gelijk ook in de laatste jaren ontdekt zijn de lichttherapie, de serumtherapie, de zonnebaden, en die allen op één basis berusten. Door electrificering kan men den groei van planten in krachtige mate bevorderen, waarom zou men ook niet door magnetisme, dat waarschijnlijk een soort electriciteit is, den weerstand van het mensche-lijk organisme kunnen vergrooten gedurende de ziekte, die slechts een genezingsproces schijnt te zijn, en aldus den kranke het normal evenwicht kunnen schenken wat men gezondheid noemt?

Moge daarom de vijandige houding der universiteit-artsen tegenover deze zogenaamd onbevoegde uitoeffenaren der geneeskunde een einde neme en meer onderlinge samenwerking komen. Wanneer zij met kwalen hebben te doen, die men niet kan zien met het stoffelijk oog, niet waarnemen met de gewone zintuigen; wanneer chemische middelen niet meer helpen en operaties geen baat geven, moeten zij eerlijk genoeg zijn om de hulp in te roepen van dergelijke personen, als waarvoor ik heden een lans brak. En dan is het billijk, dat menschen, die getoond hebben op hun wijze genezingen te kunnen bewerkstelligen, niet langer door strafwetten zullen worden verhinderd te werken tot heil der lijdende menschheid.

De beraadslaging wordt gesloten en het wetsontwerp zonder hoofdelijke stemming aangenomen;

II. Wijziging en verhooring van hoofdstuk V der Staatsbegroting voor 1918 (Tegemoetkoming wegens duurte van levensmiddelen) (244).

Dit wetsontwerp wordt zonder beraadslaging en zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

De vergadering wordt gesloten.

MOTIE VAN ORDE van den heer VAN KOL.

De Kamer,

van oordeel, dat een grondig onderzoek der voor- en na-deelen van verschillende soorten van Staatsmonopolies, door eene daartoe in het leven te roepen *Staatscommissie*, wensche-lijk is,

gaat over tot de orde van den dag.